

บทที่ 2

ทบทวนวรรณกรรม

การศึกษาเรื่อง “การประยุกต์พื้นที่โล่งในวัดเป็นสถานที่พักผ่อนหย่อนใจ” ต้องศึกษาข้อมูลประกอบหลายส่วนหลายองค์ประกอบ เช่น ข้อมูลด้านแนวคิดการพักผ่อนหย่อนใจ ลักษณะรูปแบบและสถานที่ที่สามารถรองรับการพักผ่อน และการใช้เวลาในยามว่างของผู้คน ศึกษาเกี่ยวกับทฤษฎีการออกแบบสวนสาธารณะ มาตรฐานของสวนสาธารณะในระดับต่างๆ ศึกษาแนวคิดและทฤษฎีการมีส่วนร่วมของประชาชน ทำให้รู้ถึงวิธีการและขั้นตอนที่ให้ประชาชน มีส่วนในการค้นคว้าสาเหตุ และร่วมวางแผนการดำเนินการ ในขณะที่เดียวกันก็ต้องศึกษาเกี่ยวกับ พื้นที่ที่ทำการศึกษาคือพื้นที่โล่งในวัดดาวดึงส์ เพื่อให้รู้ถึงพื้นที่ที่ดำเนินการศึกษา ข้อจำกัดและความเป็นไปได้ในการประยุกต์พื้นที่ แล้วนำข้อมูลทั้งหมดมาวิเคราะห์หาแนวทาง และสรุปผล เป็น “การประยุกต์พื้นที่โล่งในวัดเป็นสถานที่พักผ่อนหย่อนใจ” ซึ่งการศึกษาประกอบด้วยข้อมูลดังต่อไปนี้

- 2.1 ทฤษฎี และแนวคิดเรื่องการพักผ่อนหย่อนใจ
- 2.2 มาตรฐาน, การจัดลำดับขั้น และหลักการออกแบบสวนสาธารณะ
- 2.3 แนวคิดและทฤษฎีการมีส่วนร่วมของประชาชน
- 2.4 การศึกษาเรื่อง “ช่วงวัด” ในเมืองเชียงใหม่
- 2.5 การศึกษางานวิจัยที่มีลักษณะใกล้เคียงกับการประยุกต์พื้นที่โล่งในวัดเป็นสถานที่พักผ่อนหย่อนใจ

2.1 ทฤษฎี และแนวคิดเรื่องการพักผ่อนหย่อนใจ

การพักผ่อนหย่อนใจเป็นปัจจัยสำคัญสำหรับมนุษย์ เพื่อรักษาความสมดุลในร่างกายช่วยผ่อนคลายความตึงเครียด ส่งเสริมสุขภาพจิต การใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์นำมาซึ่งความสุข ความร่าเริง ความพึงพอใจ และมีความสุขกับชีวิต การพักผ่อนหย่อนใจมีหลายรูปแบบขึ้นอยู่กับอายุ ความสนใจ และความต้องการของแต่ละบุคคลอาจจะเป็นรูปแบบเฉพาะบุคคล หรือรวมกลุ่มซึ่งบางครั้งก็ใช้กำลังมากบางครั้งก็เงียบสงบพื้นที่ที่ใช้ทำกิจกรรมก็มีความหลากหลายตามวัตถุประสงค์ของแต่ละกิจกรรม

การพักผ่อนหย่อนใจมีลักษณะที่แตกต่างจากกิจกรรมอื่นๆ อย่างเห็นได้ชัด เช่นแตกต่างจากการทำงาน เพราะว่าการทำงานมีจุดประสงค์เพื่อหารายได้ แตกต่างจากการดำเนินชีวิตประจำวัน การพักผ่อนหย่อนใจมีผู้ให้คำนิยามไว้ต่างๆกัน ดังต่อไปนี้

ศาสตราจารย์ อัน นิมมานเหมินทร์ (2516) ได้ให้ความหมายของการพักผ่อนหย่อนใจไว้ว่า “เป็นการกระทำใดๆ ก็ตามที่ไม่เกี่ยวข้องกับการปฏิบัติงานในหน้าที่ในการทำมาหาเลี้ยงชีพเมื่อปฏิบัติไปแล้วมีส่วนช่วยระบายอารมณ์เคร่งเครียดผ่อนคลายความเหน็ดเหนื่อยก่อให้เกิดความพึงพอใจรู้สึกสดชื่น เป็นการปรับตัวให้เหมาะสมที่จะปฏิบัติภารกิจให้ลุล่วงเป็นผลดีต่อไป” (อัน นิมมานเหมินทร์, 2516)

ศิริวุฒิ อยู่ตัวรักษ์ (2524) นิยามการพักผ่อนหย่อนใจไว้ว่า “ลักษณะที่เด่นชัดที่ทำให้การพักผ่อนหย่อนใจแตกต่างจากกิจกรรมอื่นๆ มิได้อยู่ที่ลักษณะของกิจกรรมนั้น แต่อยู่ที่ทัศนคติ (Attitude) ของผู้เข้าร่วม กล่าวคือ ถ้าเป็นการเข้าร่วมด้วยความเต็มใจ และได้ประโยชน์ในการลดความเครียด (Relaxation) กิจกรรมดังกล่าวอาจเรียกได้ว่าเป็น “การพักผ่อนหย่อนใจ” (ศิริวุฒิ อยู่ตัวรักษ์, 2524)

มนุษย์มีความต้องการด้านต่างๆ เป็นองค์ประกอบในการดำเนินชีวิตประจำวันความต้องการการพักผ่อนหย่อนใจเป็นองค์ประกอบหนึ่งในความต้องการด้านต่างๆ ของมนุษย์การศึกษาจึงจำเป็นต้องเห็นภาพโดยรวมด้านต่างๆ เช่น การแบ่งเวลาในชีวิตประจำวันเพื่อทำกิจกรรมต่างๆ สถานที่ใช้ประกอบกิจกรรมแต่ละประเภท โดยได้ศึกษาข้อมูลด้านความต้องการ ดังนี้

2.1.1 มนุษย์กับความต้องการ

Maslow (1970) ได้กล่าวว่าความต้องการเป็นธรรมชาติอย่างหนึ่งของมนุษย์ ซึ่งเกิดขึ้นจากแรงผลักดันภายในตัวบุคคลอันเนื่องมาจากภาวะของความขาดแคลนหรือความบกพร่องของร่างกายและจิตใจเป็นสิ่งที่มนุษย์อยากได้มาเพื่อการอยู่รอด และเพื่อการดำรงชีวิตที่สุขสบายโดยความต้องการของมนุษย์แบ่งออกได้เป็น 2 ชนิด คือ

1) ความต้องการทางด้านสรีระหรือความต้องการขั้นต้น (Physiological Needs or Primary Needs) ได้แก่ ความต้องการในปัจจุบัน 4 คือ อาหาร เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัย ยารักษาโรค รวมไปถึงถึงอากาศที่หายใจ ความต้องการทางเพศ และการนอนหลับพักผ่อน สิ่งต่างๆ เหล่านี้ ถือว่าเป็นความต้องการขั้นต้น

2) ความต้องการทางสังคมหรือจิตวิทยา (Social or Psychological Needs) หรือเป็นความต้องการในขั้นรอง (Secondary Needs) ได้แก่ความต้องการทางด้านจิตใจ เป็นความต้องการของมนุษย์ที่เกิดจากการพัฒนาทางจิตใจของมนุษย์ เมื่อถึงวุฒิภาวะในระดับหนึ่ง เช่นความต้องการอยากมีตำแหน่งสูงๆ ต้องการรับผิดชอบ ต้องการมีทรัพย์สินสมบัติ ต้องการชนะ ต้องการการยอมรับ เป็นต้น

จากบทความข้างต้น สามารถแบ่งรูปแบบความต้องการออกเป็นสองรูปแบบ คือ ความต้องการทางด้านร่างกาย หรือกายภาพ (physical) และความต้องการทางด้านจิตใจ (mental) ซึ่งการดำเนินชีวิตของมนุษย์ในแต่ละวันจะมีความต้องการทั้งสองรูปแบบนี้สลับกันอยู่ตลอดเวลา โดยมาสโลว์ Maslow (1970) ได้กล่าวต่ออีกว่า มนุษย์มีความต้องการอยู่เสมอและไม่สิ้นสุด กระบวนการ

การนี้เริ่มตั้งแต่เกิดจนกระทั่งตาย เมื่อความต้องการใดได้รับการตอบสนองแล้ว ความต้องการอย่างอื่นจะเกิดขึ้นอีกไม่มีสิ้นสุด

จากความต้องการโดยหลักใหญ่ทั้งสองรูปแบบ คือ ความต้องการทางด้านร่างกาย และความต้องการทางด้านจิตใจ ได้มีผู้ศึกษาประเด็นย่อย เกี่ยวกับความต้องการที่จำเป็น ในการดำเนินชีวิตประจำวันของมนุษย์ และเนื่องจากมนุษย์เป็นสัตว์สังคม จึงมีทั้งความต้องการที่ต้องเกี่ยวข้องกับบุคคลอื่น และที่ไม่เกี่ยวข้องกับบุคคลอื่น โดยศึกษาไว้ดังนี้

Romney (1945) กล่าวถึงทฤษฎีความต้องการของมนุษย์เราแบ่งออกเป็น 3 ประเภทใหญ่ๆคือ

1. ความต้องการทางด้านร่างกาย เช่น การนอน การรับประทานอาหาร ฯลฯ
2. ความต้องการทางด้านเศรษฐกิจ เช่น การทำงาน ฯลฯ
3. ความต้องการทางด้านการพักผ่อนหย่อนใจ เช่น การเล่นกีฬา เล่นเกม และพักผ่อนในสวนสาธารณะ ฯลฯ

เกี่ยวกับการใช้เวลาในวันหนึ่งๆ (24 ชั่วโมง) ของมนุษย์ ประมาณาการว่า 1/3 ของเวลาในแต่ละวันที่ดำรงชีวิตอยู่เป็นเวลาเพื่อการพักผ่อนหย่อนใจดังที่ Romney (1945) ได้ศึกษาการใช้เวลาในแต่ละวันของชาวอเมริกันวัยผู้ใหญ่ (Adult) เป็นดังนี้

- เวลาสำหรับการมีชีวิตอยู่ เช่น การนอนหลับ, การรับประทานอาหาร, การทำภารกิจส่วนตัว ซึ่งเท่ากับ 10 ชั่วโมง (ความต้องการทางด้านร่างกาย)
- เวลาสำหรับการหาเลี้ยงชีพ เท่ากับ 9 ชั่วโมง (ความต้องการทางด้านเศรษฐกิจ)
- เวลาว่าง เท่ากับ 5 ชั่วโมง (ความต้องการทางด้านการพักผ่อน)

Roberts (1975) ได้แบ่งเวลาแตกต่างไปจาก Romney (1945) เล็กน้อย โดยแบ่งชีวิตปัจจุบันในแต่ละวันออกเป็น 3 ส่วน เท่าๆกันคือ

- เวลา 8 ชั่วโมง สำหรับการทำงาน
- เวลา 8 ชั่วโมง สำหรับการพักผ่อนหย่อนใจ
- เวลา 8 ชั่วโมง สำหรับการนอนหลับ

โดย Roberts (1975) ได้ศึกษาการใช้เวลา (Use of time) ของคนเราอย่างละเอียดลงไปอีกว่า “กิจกรรมที่เกิดขึ้นในช่วงเวลาแต่ละวัน มีอยู่ 10 ประเภท คือ การนอน การรักษาสุขภาพ การออกกำลังกาย การกิน การจับจ่ายซื้อของ การทำงาน การทำงานบ้าน การศึกษา การติดต่อด้านสังคม และวัฒนธรรม และการเดินทาง ซึ่งเวลาของการพักผ่อนหย่อนใจเกิดขึ้นได้เสมอ ไม่ว่าจะเป็นที่บ้านหรือที่ใดๆ โดยแทรกอยู่ตามกิจกรรมแต่ละประเภท ยกเว้นในกิจกรรมการทำงาน การจับจ่ายซื้อของ และการศึกษา เช่น การทำสวน การปลูกดอกไม้ แทรกในกิจกรรมการทำงานบ้าน หรือการเล่นกีฬา เป็นการใช้เวลาว่างแทรกอยู่ในกิจกรรมการรักษาสุขภาพ ”

การพักผ่อนหย่อนใจเป็นกิจกรรมที่มีความจำเป็นอย่างยิ่งต่อการดำรงชีพของมนุษย์ จะเห็นได้ว่าในการแบ่งระดับของเวลาในช่วงของวัน มนุษย์จะต้องใช้เวลาถึง 1 ใน 3 ของวัน (ประมาณ 8 ชั่วโมง) เพื่อใช้ในการพักผ่อน นอกเหนือจากการทำงาน และการนอนหลับ และการพักผ่อนยังเป็นกิจกรรมย่อยที่สามารถแทรกอยู่ในกิจกรรมหลักด้านต่างๆ โดยรูปแบบพฤติกรรมการพักผ่อนด้านต่างๆ จะสัมพันธ์กับวัย หรือ อายุของผู้ทำกิจกรรม ดังนี้

2.1.2 วัยของมนุษย์ที่สัมพันธ์กับความต้องการด้านต่างๆ

Rosenberg (1989) ได้แบ่งช่วงวัยของมนุษย์ออกเป็น 4 ช่วง คือ วัยเด็ก วัยเยาวชน วัยผู้ใหญ่ และวัยสูงอายุ ซึ่งในแต่ละช่วงวัย เป็นตัวกำหนดความต้องการ กำหนดขอบเขตพื้นที่ และลักษณะกิจกรรมต่างๆ กล่าวคือ

วัยเด็ก เป็นวัยที่มีความต้องการทางร่างกาย (Physical Need) มากที่สุด เด็กเล็กต้องการที่ที่มีแสงแดด อากาศบริสุทธิ์ เด็กโตต้องการที่สำหรับกระโดดโลดเต้น ปีนป่าย เล่นเกม สนุกสนานกับกลุ่มเพื่อนเพื่อสร้างความคุ้นเคย (Familiarity) และที่สำคัญคือ เด็กๆต้องการความปลอดภัย (Security) เด็กๆ ต้องการที่โล่งว่าง มีสิ่งน่าสนใจน่าตื่นเต้น เช่น เครื่องเล่นต่างๆเป็นโลกส่วนตัวของเขา มีความปลอดภัยสามารถเข้าถึงได้ง่ายและพบกับความต้องการได้ทันทีไม่ว่าในเวลาใดที่ต้องการ เด็กจะมีการพัฒนาความสัมพันธ์น้อยมากถ้าจับเจ้าอยู่หน้าเครื่องรับโทรทัศน์เป็นเวลานานๆ เด็กที่อาศัยอยู่ในตึกแถวหรือแฟลต มีโอกาสเพียงวิ่งเล่นอยู่ในบ้าน หรือตามระเบียงแฟลตเท่านั้น สวนสาธารณะจึงเป็นสถานที่ที่จะได้ตอบสนองความต้องการดังกล่าวได้

วัยเยาวชน มีความต้องการด้าน Psychological Need มากที่สุด มีความอยากรู้ อยากเห็น ค้นหา อยากร่วมกิจกรรม ชอบสังเกตสิ่งรอบตัว อยากพบเห็นรู้จักกับบุคคลอื่นๆ และต้องการพื้นที่สำหรับอยู่กันเป็นพวกเป็นกลุ่ม เยาวชนกลุ่มนี้จึงต้องการที่เล่นกีฬาเพื่อรวมกลุ่มกันใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ การที่มีปัญหาเด็กนักเรียนเสพยาเสพติด หรือเยาวชนมั่วสุมตามสถานบันเทิง แหล่งอบายมุข ศูนย์การค้าก็เนื่องจากเยาวชนไม่มีที่พักผ่อนนั่นเอง หากจะแก้ไขปัญหาเยาวชน ก็ควรจัดหาสวนสาธารณะให้เพียงพอ เพื่อตอบสนองความต้องการของประชากรกลุ่มนี้

วัยผู้ใหญ่ เป็นวัยที่มีความต้องการทางสังคม (Social Need) สูงสุด ต้องการความมั่นคงของเศรษฐกิจ ความมีเกียรติชื่อเสียง ความเป็นที่ยอมรับในสังคม ดังนั้นประชากรกลุ่มนี้จึงต้องทำงานหนักหารายได้เพื่อครอบครัว ภาระเลี้ยงดูเด็ก และผู้สูงอายุด้วย สวนสาธารณะจึงเป็นสถานที่ประชากรกลุ่มนี้ต้องการมากเพื่อใช้พักผ่อนหลังจากเคร่งเครียดกับการทำงานโดยไม่ต้องเสียค่าใช้จ่ายให้กระเทือนถึงรายได้ที่ต้องนำไปเลี้ยงดูครอบครัว

วัยสูงอายุ เป็นวัยที่ขึ้นกับสิ่งแวดล้อมรอบตัว ในเรื่องคุณภาพชีวิต ความต้องการมีเพียง 2-3 ประการ แต่สมควรได้รับการตอบสนอง ได้รับความพึงพอใจเป็นที่ยอมรับกันว่า ผู้สูงอายุควรได้รับ

การปกป้องให้พ้นจากความอึดทึบ แต่สิ่งสำคัญยิ่งไปกว่านั้นคือ ควรปกป้องให้ผู้สูงอายุพ้นจากความเหงาการถูกทอดทิ้งให้โดดเดี่ยว ในวัยนี้ความต้องการด้านร่างกาย (Physical Need) เริ่มกลับมาอีกครั้งนั้น การเพิ่มขึ้นของประชากรผู้สูงอายุ จึงควรได้รับความสนใจเป็นพิเศษ และจัดหาสิ่งทีผู้สูงอายุต้องการ สวนสาธารณะจึงเปรียบเสมือนทีสำหรับประชาชนทีผ่านการงานหนักมาเกือบครึ่งชีวิต ไปได้พักผ่อน สวนสาธารณะควรให้บรรยากาศสงบตามที่ผู้สูงอายุต้องการ เป็นทีทีผู้สูงอายุใช้เวลาซึ่งเหลืออยู่น้อยแล้วได้พบปะพูดคุยกับเพื่อนมนุษย์วัยเดียวกัน และเป็นสถานที่ทีคนสองวัยคือ ปู่ย่า ตายายกับหลานได้ใกล้ชิดกันช่วยให้ผู้สูงอายุไม่รู้สึกว่าการถูกทอดทิ้งว่ามีประโยชน์มีคุณค่าต่อบุคคลอื่นๆ

จะเห็นว่าการต้องการในด้านต่างๆ ของมนุษย์ จะแปรเปลี่ยนไปตามกาลเวลา และอายุ เช่น เด็กต้องการทีสำหรับกระโดดโลดเต้น ปีนป่าย เล่นเกม สนุกสนาน จึงต้องการพื้นที่เล่นทั้งแนวราบ และแนวตั้ง ส่วนผู้สูงอายุต้องการสวนสาธารณะทีให้บรรยากาศสงบ ไม่มีเสียงอึดทึบทีอยู่ท่ามกลางธรรมชาติ เป็นต้น และเนื่องจากการประชากรในชุมชนมีวัย และอายุทีแตกต่างกัน การจัดองค์ประกอบต่างๆ ในพื้นที่พักผ่อนของชุมชนจึงควรพิจารณาให้สัมพันธ์ และตอบสนองความต้องการกับผู้คนทุกวัยในชุมชน การศึกษาจึงจำเป็นต้องรู้ทฤษฎีรูปแบบการพักผ่อนของมนุษย์ในรูปแบบต่างๆ ดังต่อไปนี้

2.1.3 ลักษณะการพักผ่อนหย่อนใจของมนุษย์

ลักษณะการพักผ่อนหย่อนใจทีคนเราต้องการ และเลือกพักผ่อนตามความพอใจ มีอยู่ 2 ลักษณะด้วยกัน ตามที Hackett (1971) ได้จำแนกไว้คือ ก. การมีส่วนร่วมโดยแสดงอริยาบถ (Active Recreation) และ ข. การมีส่วนร่วมโดยไม่แสดงอริยาบถ (Passive Recreation)

ก. การมีส่วนร่วมโดยแสดงอริยาบถ (Active Recreation) เป็นการพักผ่อนหย่อนใจทีต้องออกแรง ออกกำลังกายได้แก่ 1) การเดิน 2) การขี่รถจักรยาน 3) การเล่นเรือ 4) การเล่นกีฬา เช่น วายน้ำ เล่นฟุตบอล 5) การวิ่งออกกำลังกาย

ข. การมีส่วนร่วมโดยไม่แสดงอริยาบถ (Passive Recreation) เป็นการพักผ่อนหย่อนใจทีไม่ใช่การออกแรงออกกำลังกายแต่เป็นด้านลักษณะความสงบและผ่อนคลายความเหน็ดเหนื่อยได้แก่ 1) การชื่นชมกับธรรมชาติ ภูมิทัศน์ของเมือง 2) การใกล้ชิดกับธรรมชาติได้ยินเสียงธรรมชาติ เช่น เสียงน้ำตก นกร้องใบไม้ไหว 3) การฟังเสียงดนตรีในทีสาธารณะ 4) การนั่งเล่นในสวนสาธารณะ 5) การชมสัตว์ในสวนสัตว์

ลักษณะการพักผ่อนหย่อนใจดังกล่าวเป็นกิจกรรมทีกระทำในช่วงเวลาว่างมีทีในสถานที่ต่างๆ ภายนอกอาคาร (Outdoor) และภายในอาคาร (Indoor) เอ็ดมพร วิสมหมาย (2524) ได้แบ่ง

ประเภทการพักผ่อน ก. การพักผ่อนภายนอกอาคาร (Outdoor Recreation) ข. การพักผ่อนภายในอาคาร (Indoor Recreation) โดยการพักผ่อนทั้งสองประเภทแยกรายละเอียดได้ดังนี้

ก. การพักผ่อนภายนอกอาคาร (Outdoor Recreation) แบ่งได้เป็น 2 ประเภท

1) การพักผ่อนภายนอกอาคาร ที่เป็นพื้นที่สาธารณะ (Public) ได้แก่การเล่นกีฬา การเดินชมธรรมชาติ นั่งเล่น การพายเรือเล่น การปิกนิก ขับรถเล่น เป็นต้น

2) การพักผ่อนภายนอกอาคารที่เป็นส่วนตัว เช่นการทำสวนปลูกผักว่ายน้ำ เล่นกีฬา ฯลฯ

ข. การพักผ่อนภายในอาคาร (Indoor Recreation) แบ่งได้เป็น 2 ประเภท

1) การพักผ่อนภายในอาคารที่เป็นสวนสาธารณะ (Public) ได้แก่ การเล่นกีฬาในร่มการชมพิพิธภัณฑ์ อ่านหนังสือในห้องสมุด

2) การพักผ่อนภายในอาคารที่เป็นส่วนตัว (Private) เช่น การอ่านหนังสือ ฟังเพลง ดูโทรทัศน์ ทำงานอดิเรก ฯลฯ

การพักผ่อนนอกบ้าน หรือการพักผ่อนกลางแจ้ง เป็นส่วนหนึ่งของพฤติกรรมที่สอดคล้องกับความต้องการของชีวิตในเมือง (Urban Life) ซึ่ง Harprin (1963) แบ่งออกเป็น 2 ส่วนคือ

1. ชีวิตเพื่อสังคมมีการสัมพันธ์ติดต่อกับคนอื่น ๆ และเปิดเผยตัวเอง (Extrovert) ซึ่งได้แก่ชีวิตของผู้คนตามท้องถนน ที่ว่างกว้างๆ อย่างพลาซ่า (Plaza) ในศูนย์กลางบริเวณต่างๆ เช่น ศูนย์เยาวชน สนามต่างๆ แหล่งพาณิชย์กรรม ผู้คนที่เดินอยู่ตามร้านค้า ตามร้านกาแฟ พิพิธภัณฑ์ ท่าเรือ โรงภาพยนตร์ ในดัลลัส ชีวิตเหล่านี้ส่วนใหญ่อยู่ภายนอก อยู่ในพื้นที่ต่างๆ ของเมือง ซึ่งจะมีคนมากมายมีการติดต่อกัน มีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆของเมือง เป็นไปตามธรรมชาติของมนุษย์ที่ต้องอยู่ร่วมกันเป็นสังคม

2. ชีวิตเพื่อความความเป็นส่วนตัว (Privacy) ไม่เป็นทางการ (Informal) ปิดตัวเอง (Introvert) ต้องการความเงียบสงบ ต้องการออกไปจากผู้คนที่มีมากมายเพื่อหาความสงบและพักผ่อน

ในด้านแนวความคิดที่เกี่ยวกับการใช้พื้นที่ในเมืองเพื่อการพักผ่อนหย่อนใจ Chapin (1957) ได้แบ่งพื้นที่ของเมืองออกเป็น 3 พื้นที่ใหญ่ที่สำคัญ คือ

1. ที่ทำงาน (Work Areas) ประกอบด้วยพื้นที่บางส่วนของเมืองที่เป็นที่ทำการค้า สำนักงานที่ประกอบกิจการ การบริการ โรงงานอุตสาหกรรม ฯลฯ

2. ที่อยู่อาศัย (Living Areas) ประกอบด้วย บ้านเรือนที่อยู่อาศัย รวมทั้งสาธารณูปการของชุมชนได้แก่ร้านค้าในชุมชนสนามเด็กเล่นสวนสาธารณะของท้องถิ่น โรงเรียนชั้นประถมศึกษาฯลฯ

3. ที่พักผ่อน (Leisure Areas) ประกอบด้วย พิพิธภัณฑ์ ห้องสมุด สนามกีฬา สวนสาธารณะขนาดใหญ่ สนามกอล์ฟ และบริเวณที่อนุรักษ์ธรรมชาติ

โดยที่ทำงาน Work Areas จะตอบสนองความต้องการทางด้านเศรษฐกิจ, ที่อยู่อาศัย Living Areas จะตอบสนองความต้องการทางด้านร่างกาย, ที่พักผ่อน Leisure Areas จะตอบสนองความต้องการทางด้านที่พักผ่อนหย่อนใจ การออกแบบการใช้พื้นที่ในเมืองจึงควรพิจารณาถึงหลักการทั้ง 3 รูปแบบนี้เป็นหลัก เพื่อความสมดุลกันระหว่างกิจกรรมที่เกิดขึ้นกับพื้นที่ๆ ต้องรองรับกิจกรรมต่างๆ

2.1.4 สรุปทฤษฎี และแนวคิดเรื่องการพักผ่อนหย่อนใจ

จากการศึกษาความต้องการของมนุษย์ แบ่งเป็น 3 ประเภท และในวันหนึ่งๆ เราใช้เวลาไปกับความต้องการด้านต่างๆ ดังนี้ 1) ความต้องการทางด้านร่างกาย เช่น การกิน, การนอนใช้เวลาประมาณ 10 ชั่วโมง 2) ความต้องการทางด้านเศรษฐกิจ เช่น การทำงาน ใช้เวลาประมาณ 8 - 9 ชั่วโมง 3) ความต้องการทางด้านที่พักผ่อนหย่อนใจ เช่น การพักผ่อนในสวน ใช้เวลาประมาณ 5 - 8 ชั่วโมง (Romney, 1945 ; Roberts, 1975) แนวคิดด้านความต้องการของมนุษย์ทั้ง 3 รูปแบบของ Romney และ Roberts สัมพันธ์กับแนวคิดการใช้พื้นที่ในเมืองของ Chapin (1957) ซึ่งได้แบ่งพื้นที่ของเมืองออกเป็น 3 พื้นที่หลัก คือ 1) ที่ทำงาน (Work Areas) ประกอบด้วยพื้นที่ทำงาน ที่ทำการค้า การบริการ 2) ที่อยู่อาศัย (Living Areas) ประกอบด้วย บ้านเรือนที่อยู่อาศัย 3) ที่พักผ่อน (Leisure Areas) ประกอบด้วย สถานที่พักผ่อนต่างๆ

การพักผ่อนหย่อนใจนอกจากจะพักผ่อนในสถานที่ที่เป็นส่วนตัว เช่น ที่พักผ่อนแล้ว มนุษย์ยังต้องอาศัยพื้นที่สาธารณะเพื่อการพบปะพูดคุยปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่นรวมทั้งทำกิจกรรมต่างๆ ที่ซึ่งพื้นที่ที่พักผ่อนหรือพื้นที่ที่เป็นส่วนตัว ไม่สามารถตอบสนองความต้องการได้ เช่น สวนสาธารณะ สนามกีฬา และพื้นที่โล่งเพื่อนันทนาการต่างๆ ซึ่งมีความจำเป็นในพื้นที่เมืองใหญ่เพื่อรองรับกิจกรรมต่างๆ โดยมาตรฐานสวนสาธารณะ ต่อจำนวนประชากรในเมืองใหญ่ต่างๆ และลำดับชั้นของสวนสาธารณะแต่ละประเภท ที่ตั้งในตำแหน่งพื้นที่ต่างๆ ภายในเมือง ได้ศึกษาไว้ดังนี้

2.2 มาตรฐาน, การจัดลำดับชั้น และหลักการออกแบบสวนสาธารณะ

การศึกษาเรื่องมาตรฐานสวนสาธารณะ เพื่อศึกษาการใช้พื้นที่สวนสาธารณะ ต่อ ประชากรในประเทศต่างๆ ทั่วโลก ทั้งประเทศตะวันตก และประเทศในแถบเอเชีย เพื่อหาค่าทั้งมาตรฐานของต่างประเทศ และมาตรฐานที่ใช้ในประเทศที่กำหนดขึ้น โดยหน่วยงานต่างๆ และสามารถนำมาใช้เป็นข้อมูลอ้างอิงในการศึกษาได้

2.2.1 มาตรฐานสวนสาธารณะในประเทศต่างๆ

การกำหนดมาตรฐานของสวนสาธารณะในประเทศต่างๆ เพื่อรองรับประชากร มีความแตกต่างกันตามพื้นที่ และจำนวนประชากรของแต่ละประเทศ แต่มีรูปแบบการกำหนดมาตรฐานที่ใช้

ร่วมกันอยู่ 2 รูปแบบคือ หน่วยเป็นตารางเมตร ต่อ ประชากร 1 คน หรือหน่วยเป็นไร่ (1,600 ตารางเมตร) ต่อประชากร 1,000 คน ซึ่งสามารถเทียบเป็นตารางได้ดังนี้

ตารางที่ 2.1 ตารางเนื้อที่สวนสาธารณะต่อประชากรของประเทศต่างๆ ในโลก

ประเทศ/เมือง	เนื้อที่สวนสาธารณะต่อ ประชากร 1,000 คน (หน่วย : ไร่)	เนื้อที่สวนสาธารณะต่อ ประชากร 1 คน (หน่วย : ตารางเมตร)
มาตรฐานสากล	9.38	15.00
สหรัฐอเมริกา	25.00	40.00
เวียดนาม	15.09	24.30
อังกฤษ	14.38	23.00
เม็กซิโก (แคว้น)	13.00	20.80
โปแลนด์	9.40	15.00
รัสเซีย	6.81	10.90
สิงคโปร์	6.80	10.90
นาโงยา	6.50	10.40
ปารีส	5.06	8.10
มาเลเซีย	1.80	2.90
ไทเป	0.25	0.40
กรุงเทพ	0.24	0.40

ที่มา: พีรพรรณ พงศ์ไพบูลย์ แนวทางการจัดเตรียมสวนสาธารณะระดับชุมชน กรณีศึกษา ผังเมืองรวม เมืองชลบุรี, 2538

จะเห็นว่า สหรัฐอเมริกาเป็นประเทศใหญ่มีพื้นที่กว้าง จึงสามารถกำหนดพื้นที่รองรับการพักผ่อนไว้ได้ ถึง 25 ไร่ ต่อประชากร 1,000 คน หรือ 40 ตารางเมตร ต่อประชากร 1 คน อังกฤษ กำหนดไว้ที่ 17.5 ไร่ ต่อประชากร 1,000 คน หรือ 23 ตารางเมตร ต่อประชากร 1 คน ในขณะที่ กรุงเทพ กำหนดไว้ที่ 0.24 ไร่ ต่อประชากร 1,000 คน หรือ 0.4 ตารางเมตร ต่อประชากร 1 คน

ประเทศในแถบเอเชีย คือ ประเทศสิงคโปร์ ได้กำหนดมาตรฐานไว้เท่ากับ 6.8 ไร่ ต่อ 1,000 คน หรือ 10.9 ตารางเมตร ต่อประชากร 1 คน การที่มาตรฐานนี้ต่ำกว่ามาตรฐานสากล และแตกต่างกว่าประเทศตะวันตก ก็เพราะว่าภูมิอากาศอาเซียนมีความแตกต่างกันในด้าน ลักษณะอากาศ สังคม วัฒนธรรม ประเทศสิงคโปร์ ก็ได้ชื่อว่าเป็นหนึ่งในประเทศเอเชียอาคเนย์ด้วยกัน ที่ได้รับสมญาว่า อุทยานนครของเอเชียอาคเนย์ (The Garden City of South East Asia) ทั้งนี้เนื่องจากรัฐบาลสิงคโปร์ได้ ให้คุณค่าทางด้านสังคมเท่าเทียม กับการสร้างความมั่นคงทางเศรษฐกิจ ดังนั้นในมาตรฐานของสวนสาธารณะ 6.8 ไร่ต่อ ประชากร 1,000 คน ก็สามารถนำเอาสวนสาธารณะที่สวยงาม ร่มรื่น มาสู่เมืองที่เต็มไปด้วยตึกรามบ้านช่องสูงระฟ้าได้

สำหรับประเทศไทยมีมาตรฐานเกี่ยวกับสวนสาธารณะจากหน่วยงานต่างๆ ที่เกี่ยวข้องเช่น การเคหะแห่งชาติ, โครงการศูนย์ราชการและเมืองใหม่ ได้กำหนดมาตรฐานของสวนสาธารณะ และพื้นที่นันทนาการไว้ดังนี้

ตารางที่ 2.2 มาตรฐานของสวนสาธารณะต่อประชากรสำหรับประเทศไทย โดยหน่วยงานต่างๆ

หน่วยงาน	เนื้อที่สวนสาธารณะ ต่อ ประชากร 1,000 คน (หน่วย:ไร่)	เนื้อที่สวนสาธารณะ ต่อ ประชากร 1 คน (หน่วย:ตารางเมตร)	หมายเหตุ
บริษัท Litchfield Whiting Bowne & Associates	10.00	16.00	ใช้สำหรับพื้นที่กรุงเทพฯ
ผังนครหลวง 2543 โดย สำนักผังเมือง	10.00	16.00	ใช้สำหรับพื้นที่กรุงเทพฯ
ผังนครหลวง โดย JICA	10.00	16.00	ใช้สำหรับพื้นที่กรุงเทพฯ
การเคหะแห่งชาติ	2.00	3.20	เพื่อการพัฒนาที่อยู่อาศัยสนาม กีฬา 0.4 ไร่/1,000 คน และ สนามเด็กเล่น 0.3 ไร่/1,000 คน
โครงการศูนย์ราชการและ เมืองใหม่ โดยสำนักผังเมือง (DTCP)	1.84	2.94	เป็นค่าที่ไม่ได้รวมเนื้อที่สนาม กีฬาที่กำหนดมาตรฐานเอาไว้ 1.84 ไร่/1,000 คน และมาตรฐาน สนามเด็กเล่น 1 ไร่/ 1,000 คน
ผังนครหลวงฉบับปรับปรุง	1.80	2.88	เป็นมาตรฐานผังเมืองที่นิยมใช้
GTZ	0.80	1.28	เป็นค่าที่ไม่ได้รวมเนื้อที่สนาม กีฬาที่กำหนดมาตรฐานเอาไว้ 0.8 ไร่/1,000 คน และมาตรฐานสนาม เด็กเล่น 0.5 ไร่/ 1,000 คน
World Bank	0.625	1.00	เป็นค่าที่ไม่ได้รวมเนื้อที่สนาม กีฬาที่กำหนดมาตรฐานเอาไว้ 0.8 ไร่/1,000 คน และมาตรฐานสนาม เด็กเล่น 0.5 ไร่/ 1,000 คน

ที่มา: พีรารรรถ พงศ์ไพบูลย์ แนวทางการจัดเตรียมสวนสาธารณะระดับชุมชน กรณีศึกษา ผังเมืองรวม เมืองชลบุรี, 2538

จากตารางมีหน่วยงานที่จัดเนื้อที่สวนสาธารณะ 10 ไร่ ต่อประชากร 1,000 คน และเนื้อที่สวนสาธารณะ 16 ตารางเมตร ต่อ ประชากร 1 คน ถึง 3 หน่วยงาน คือ บริษัท Litchfield Whiting Bowne & Associates, สำนักผังเมือง และ JICA ซึ่งสถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ได้เสนอเกณฑ์นี้ สำหรับเขตเทศบาลนครเชียงใหม่ โดยมีการปรับเปลี่ยน ตัวเลข จาก 16 ตารางเมตร ต่อ ประชากร 1 คน เป็น 15 ตารางเมตร ต่อ ประชากร 1 คน ซึ่งผู้ศึกษาได้ยึดถือเอามาตรฐานสวนสาธารณะต่อประชากรของสถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่เป็นหลัก

พื้นที่ในเมืองใหญ่ๆ ที่มีขอบเขตกว้าง การจัดสร้างสวนสาธารณะเพื่อรองรับประชากรจึงมีลำดับขั้นที่แตกต่างกัน แต่ละลำดับได้มีการจัดองค์ประกอบ สิ่งบริการ สิ่งอำนวยความสะดวก และ รัศมีการให้บริการที่แตกต่างกัน โดยได้ศึกษาไว้ดังนี้

2.2.2 ลำดับชั้นของสวนสาธารณะ

การพิจารณาเพื่อจัดลำดับชั้นสวนสาธารณะ ช่วยให้ทราบถึงหน้าที่ และระดับของการให้บริการของสวนสาธารณะในระดับต่างๆ ดียิ่งขึ้น สวนสาธารณะแต่ละระดับมีบทบาท หน้าที่ ความรับผิดชอบแตกต่างกันไป ตามขนาด สิ่งอำนวยความสะดวก และรัศมีการให้บริการ

Wilkinson (1983) ได้ศึกษา และจัดลำดับชั้นสวนสาธารณะ แบ่งออกได้เป็น 6 ระดับ ดังนี้

1) สนามเด็กเล่นเล็กๆ 2) สวนระดับละแวกบ้าน 3) สวนสาธารณะระดับชุมชน 4) สวนระดับเขต หรือระดับย่าน 5) สวนระดับเมือง 6) สวนระดับภาค

จากการจัดลำดับชั้นสวนสาธารณะเป็น 6 ลำดับแล้ว Wilkinson (1983) ได้ศึกษาถึงขนาด พื้นที่, ลักษณะสิ่งอำนวยความสะดวก, บทบาทหน้าที่ รัศมีการให้บริการของสวนแต่ละระดับ ดังนี้

1). สนามเด็กเล่น (Play Lots) อายุไม่เกิน 5 ขวบ ขนาดไม่เกิน 10,000 ตารางฟุต (ประมาณ 950 ตารางเมตร) ระยะทางที่จะเดินมาใช้ไม่ควรเกิน 800 เมตร โดยควรจะต้องอยู่ในพื้นที่ใกล้บ้าน

2). สวนระดับละแวกบ้าน (Neighborhood Park) เป็นลักษณะสวนสาธารณะที่ควรจัดให้มีในทุกชุมชน โดยมีพื้นที่ต่ำกว่า 12.5 ไร่ ระยะทางที่จะเดินมาใช้ไม่ควรเกิน 800 เมตร หรือ 5-10 นาที การใช้คือใช้ประจำวันในช่วงเวลาสั้นๆ

3). สวนสาธารณะระดับชุมชน (Community Park) เป็นลักษณะสวนสาธารณะที่ควรจัดให้มีในทุกชุมชน โดยมีพื้นที่ไม่ต่ำกว่า 12.5 ไร่ มีสิ่งอำนวยความสะดวกมากขึ้น มีสนามเล่นกีฬาสำหรับเด็กโต มีขอบเขตการให้บริการกว้างกว่าสวนระดับละแวกบ้าน ประมาณ 1,500 – 2,500 เมตร ให้ บริการแก่ประชาชนที่อยู่โดยรอบประมาณ 1,500 ครัวเรือน

4). สวนระดับเขต หรือระดับย่าน (District Park) สวนระดับนี้มีพื้นที่ตั้งแต่ 50 ไร่ ขึ้นไป มีสิ่งอำนวยความสะดวกมากยิ่งขึ้น มีบริเวณสำหรับ ปิกนิก มีที่จอดรถยนต์ ทางสำหรับขี่จักรยาน ที่ตกปลา สนามเด็กเล่น สนามกีฬา ที่แสดงดนตรี ลานเอนกประสงค์ เป็นต้น รัศมีการให้บริการมากกว่า 1 ชุมชน ความถี่ในการใช้สวน เฉพาะช่วงวันหยุดสุดสัปดาห์

5). สวนระดับเมือง (City Park) เป็นสวนสาธารณะที่มีพื้นที่กว้างขวางตั้งแต่ 100 ไร่ขึ้นไป กิจกรรมภายในมีทั้ง แบบออกกำลัง (Active) และแบบผ่อนคลาย (Passive) สิ่งบริการภายใน เช่น มีทะเลสาบ ที่จอดรถ ทางจักรยาน เวทีการแสดง สถานที่ตั้งแคมป์ไฟ เล่นเรือ ตกปลา ผู้ที่จะมาใช้บริการสวนระดับนี้ต้องเดินทางโดยทางรถยนต์ หรือจักรยานยนต์ ความถี่ในการใช้ คือช่วงวันหยุดสุดสัปดาห์

6). สวนระดับภาค (Regional Park) เป็นสวนสาธารณะขนาดใหญ่ มีเนื้อที่มากกว่า 1,000 ไร่ขึ้นไป มีลักษณะเฉพาะ เช่น ลักษณะที่งดงามตามธรรมชาติ และมีลักษณะเฉพาะกิจกรรม เช่น สวนสัตว์เปิดแบบสวนป่า สวนนกเลียนแบบธรรมชาติสวนพฤกษศาสตร์ เป็นต้น สวนระดับนี้ให้บริการ

แก่ประชาชนในเขตพื้นที่เมืองทั้งหมด และมีรัศมีการให้บริการไม่เกิน 20 กิโลเมตร ความถี่ในการใช้ คือไปใช้ในโอกาสพิเศษ

จากข้อมูลลำดับขั้นของสวนฯ ของ Wilkinson (1983) พีรวรรณ พงศ์ไพบูลย์ (2538) ได้ศึกษาการจัดลำดับขั้นสวนสาธารณะในประเทศไทย โดยสรุปเป็นข้อมูลด้าน ขนาดพื้นที่ สิ่งอำนวยความสะดวก รัศมีการให้บริการ การรองรับกลุ่มประชากร และความถี่ของการไปใช้ โดยสรุปเป็นตารางดังต่อไปนี้

ตารางที่ 2.3 ลำดับขั้นสวนสาธารณะ

ลำดับขั้น	ขนาดพื้นที่	สิ่งอำนวยความสะดวก	รัศมีการให้บริการ	การรองรับกลุ่มประชากร	ความถี่ของการไปใช้สวน
สนามเด็กเล่น (Play Lots)	ไม่เกิน 200 ตร.ม.	กระบะทราย, บ่อทราย, ชิงช้า	800 เมตร	200-300 คน	การใช้ประจำวัน
สวนระดับละแวกบ้าน (Neighbor-hood Park)	ต่ำกว่า 12.5 ไร่	สนามเด็กเล่น, สนามกีฬาสำหรับเด็ก โตเล่นกันเป็นทีม	800 เมตร	800-1,000 คน	การใช้ประจำวัน
สวนสาธารณะระดับชุมชน (Community Park)	มากกว่า 12.5 ไร่	มีสนามกีฬาขนาดใหญ่, มีความร่มรื่น บางแห่งใช้จัดงานเทศกาลของเมือง	2,500 เมตร	ประชากรประมาณ 1,500 คน	การใช้ประจำวัน
สวนระดับย่าน (District Park)	มากกว่า 50 ไร่	มีบริเวณสำหรับปิกนิก ทางสำหรับจักรยาน ที่ตกปลา ที่แสดงดนตรี สถานอนุเคราะห์	6,400 เมตร	รองรับประชากรจำนวนมาก	ช่วงวันหยุดสุดสัปดาห์
สวนระดับเมือง (City Park)	มากกว่า 100 ไร่	มีทะเลสาบ ทางจักรยาน เวทีการแสดง สถานที่ตั้งแคมป์ ไฟ เล่นเรือ ตกปลา	6,400 เมตร	รองรับประชากรจำนวนมาก	ช่วงวันหยุดสุดสัปดาห์
สวนระดับภาค (Regional Park)	มากกว่า 1,000 ไร่	ลักษณะที่ตรงตามธรรมชาติ มีสวนสัตว์เปิด แบบสวนป่า สวนนก เลียนแบบธรรมชาติ สวนพฤกษศาสตร์	ไม่เกิน 20 กิโลเมตร	รองรับประชากรได้ไม่จำกัด	ช่วงวันหยุดสุดสัปดาห์ และโอกาสพิเศษ

ที่มา: พีรวรรณ พงศ์ไพบูลย์ แนวทางการจัดเตรียมสวนสาธารณะระดับชุมชน กรณีศึกษา ผังเมืองรวม เมืองชลบุรี, 2538

จากตารางลำดับขั้นสวนสาธารณะ ทำให้เห็นถึง ขนาดพื้นที่, สิ่งอำนวยความสะดวก, รัศมีการให้บริการ, การรองรับกลุ่มประชากร และความถี่ของการไปใช้ ของสวนแต่ละระดับ

2.2.3 มาตรฐานสวนสาธารณะ

จากการพิจารณามาตรฐานสวนสาธารณะดังกล่าวข้างต้น ทำให้ทราบว่ามาตรฐานของการใช้พื้นที่ ต่อ จำนวนประชากร อย่างเช่นที่ใช้ในประเทศตะวันตก ไม่สามารถนำมาใช้กับพื้นที่ศึกษาได้ มาตรฐานที่จะนำมาใช้เปรียบเทียบได้คือ มาตรฐาน 10 ไร่ ต่อประชากร 1,000 คน หรือ 15 ตารางเมตร ต่อประชากร 1 คน แต่ปัจจุบันในเขตเทศบาลนครเชียงใหม่ มีพื้นที่โล่งเพื่อการพักผ่อนหย่อนใจ เพียงแค่ 2.98 ตารางเมตร ต่อ ประชากร 1 คน ซึ่งเป็นค่านี้น้อยมากเมื่อเทียบกับค่ามาตรฐาน

การออกแบบพื้นที่และองค์ประกอบของสวนสาธารณะในปัจจุบันแบ่งเป็นหลายระดับ และหลายขนาด ซึ่งรองรับกิจกรรมที่แตกต่างกันออกไป ซึ่งผู้ศึกษาได้มุ่งประเด็นศึกษาการออกแบบที่สวนสาธารณะในละแวกบ้าน (Neighborhood Park) เป็นลักษณะสวนสาธารณะในชุมชน โดยเฉลี่ยมีพื้นที่ต่ำกว่า 12.5 ไร่ระยะทางที่จะเดินมาใช้ไม่เกิน 800 เมตร หรือ 5-10 นาที Wilkinson (1983) เพราะเป็นสวนสาธารณะใกล้กับที่พักอาศัย และเกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตของผู้คนที่อาศัยอยู่โดยรอบสวน

2.2.4 หลักการออกแบบสวนสาธารณะ

หลักการออกแบบผังบริเวณ ได้มีผู้ศึกษาไว้ ดังนี้

เดชา บุญค้ำ (2539) ได้กล่าวถึงลำดับของความคิดขั้นวิฤตไว้ว่า การวางผังบริเวณก็มีลักษณะเช่นเดียวกับการแก้ปัญหาอื่นๆ ลำดับความคิดขั้นวิฤตใน การค้นคว้าวิจัย การวิเคราะห์ และการสังเคราะห์นับเป็นส่วนหนึ่งที่สำคัญที่สุดในการวางรูปงาน ผู้ออกแบบผังบริเวณจะต้องจัดทำโปรแกรม และรายการของข้อต้องการต่างๆ ที่จำเป็นในการทำงาน ผู้ออกแบบจะต้องคอยป้องกันอยู่ตลอดเวลา มิให้มีการทีกทัก คิดคาดค้าน หรือวิธีการล่วงหน้า ว่าต้องเป็นอย่างไรนั้นอย่างนี้ หรือยอมตกอยู่ในอิทธิพลของสิ่งใด สิ่งหนึ่ง สิ่งเหล่านี้จะเป็นความมีคมาปิดบังความคิดที่ดีที่สุดที่จะเกิดขึ้น

การวิเคราะห์ผังบริเวณควรพิจารณา *รูปร่าง รูปทรง* เดิมของบริเวณทั้งหมด ทั้งธรรมชาติ และสิ่งที่มีมนุษย์สร้างขึ้น ทั้งนี้เพื่อหาคุณภาพเฉพาะของบริเวณ ซึ่งเป็นตัวกำหนดเอกลักษณ์ของบริเวณนั้นๆ รวมทั้งความสัมพันธ์ของสิ่งแวดล้อมทั้งหมด เพื่อพิจารณา ข้อดี ข้อเสีย และเลือกเอาแผนภูมิที่ดีที่สุดมาใช้ การสังเคราะห์ขั้นตอนการออกแบบ เป็นการแปล และประดิษฐ์ต่อองค์ประกอบต่างๆ ให้เป็นแบบซึ่งกลมกลืนเข้ากับบริเวณ โดยไม่มีข้อเสียสำคัญในด้านความสัมพันธ์กับพื้นที่ส่วนรวม (เดชา บุญค้ำ, 2539)

การออกแบบสวนสาธารณะจำเป็นต้องรู้เกี่ยวกับระยะต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับความรู้สึกของผู้คน หรือ มิติของมนุษย์ (Human Dimension) ในการสัมพันธ์กับสิ่งต่างๆ รอบตัว ต้องคำนึงถึง ลักษณะกายภาพ มิติทางสังคม วัฒนธรรม โดย Carr (1992) ได้ศึกษาว่า การออกแบบที่ดีต้องดูความสัมพันธ์ระหว่าง สถานที่ กับ ผู้ใช้ ผู้ออกแบบต้องเข้าใจความต้องการของผู้ใช้ และต้อง

พิจารณาถึงความหลากหลายของกลุ่มผู้ใช้ เช่น ศาสนา ชาติพันธุ์ เพื่อใช้เป็นเกณฑ์มาตรฐานในการออกแบบ นอกจากนี้ยังกล่าวต่อไปอีกว่า การรับรู้ การตอบสนอง และวิสัยทัศน์ของผู้ใช้ภายในพื้นที่จะเป็นข้อมูลสำคัญในการออกแบบ และการจัดการ ยิ่งถ้าผู้ใช้มีส่วนในขั้นตอน การวิเคราะห์ ออกแบบ และจัดการ จินตนาการที่เป็นจริงของผู้คนในพื้นที่ จะทำให้เห็นรูปร่าง รูปฟอร์ม ความชัดเจน และความคิดของผู้คนในพื้นที่ ซึ่งมิติของผู้คน (Human Dimension) ในแต่ละสถานที่ที่ควรมาจากข้อมูลทางด้านกายภาพ การถกเถียง การวิเคราะห์ และสรุป ของผู้คนแต่ละสถานที่

การออกแบบพื้นที่และองค์ประกอบของสวนสาธารณะในปัจจุบันแบ่งเป็นหลายระดับ และหลายขนาด ซึ่งรองรับกิจกรรมที่แตกต่างกันออกไป ซึ่งผู้ศึกษาได้มุ่งประเด็นศึกษาการออกแบบที่สวนสาธารณะในละแวกบ้าน (Neighborhood Park) เป็นลักษณะสวนสาธารณะในชุมชน โดยเฉลี่ยมีพื้นที่ต่ำกว่า 12.5 ไร่ ระยะทางที่จะเดินมาใช้ไม่เกิน 800 เมตร หรือ 5-10 นาที (Wilkinson, 1983) เพราะเป็นสวนสาธารณะที่ใกล้กับที่พักอาศัย และเกี่ยวพันกับวิถีชีวิตของผู้คนที่อาศัยอยู่โดยรอบสวนฯ ซึ่งได้ศึกษาไว้ดังนี้

2.2.5 องค์ประกอบของสวนสาธารณะใกล้ที่พักอาศัย (Neighborhood Park)

จากตารางลำดับขั้นสวนสาธารณะของ พีรวรรณ พงศ์ไพบูลย์ (2538) ที่กำหนดสิ่งอำนวยความสะดวกและบริการภายในสวนสาธารณะ ใกล้ที่พักอาศัย (Neighborhood Park) ว่าควรประกอบด้วย สนามเด็กเล่น, สนามกีฬาสำหรับเด็กโตเล่นกันเป็นทีม อมรรัตน์ กฤตยานวัช (2526) ได้กล่าวถึงลำดับขั้นของสวนสาธารณะว่า “สวนในละแวกบ้านควรมีองค์ประกอบด้านที่พักผ่อนขนาดเล็ก มีสนามหญ้า ที่โล่ง มีสนามเด็กเล่น ที่วิ่งเล่น มีเก้าอี้นั่ง และต้นไม้ให้ร่มเงา นอกจากนี้ การศึกษาของ Doell (1969) ที่กำหนดว่าองค์ประกอบ สิ่งบริการ สวนสาธารณะใกล้ที่พักอาศัยควรประกอบด้วย สนามซอฟบอล เครื่องมือสำหรับการเล่นต่างๆ (Playing Equipment) ทางเดินต่างระดับ (Multiple Use Paved Area) พื้นที่ที่มีพุ่มไม้ และพืชพันธุ์ไม้ และมีที่สำหรับจอดรถ และควรมีสถานที่ชุมนุมหรือพบปะพูดคุยกันภายในหน่วยย่อยของชุมชน นอกจากนี้ วิลคินสัน Wilkinson (1983) ยังได้ศึกษาเกี่ยวกับตำแหน่งของสวนฯ ว่าควรที่ตั้งอยู่ใกล้กับโรงเรียน เพราะจะมีผู้ต้องการใช้มาก โดยกล่าวว่า “สวนสาธารณะใกล้ที่พักอาศัยต้องเป็นสวนที่มีทั้งกิจกรรมแบบออกกำลัง (Active) และกิจกรรมแบบผ่อนคลาย (Passive) ใกล้กับโรงเรียนประถมหรือโรงเรียนมัธยม เพื่อให้บริการแก่เด็กฯ และควรมีพื้นที่บางส่วนสำหรับชุมนุม หรือฝึกอบรม เพื่อให้ความรู้แก่เยาวชน เช่น ลานกว้าง หรือ ลานกิจกรรม

กล่าวโดยสรุปแล้วสวนสาธารณะใกล้ที่พักอาศัย (Neighborhood Park) ได้มุ่งเน้นไปที่การรองรับการใช้งานของเด็ก และเยาวชนในพื้นที่ เช่น ในพื้นที่ต้องมีสนามเด็กเล่น ที่วิ่งเล่น และลาน

กีฬา เช่น ซอฟบอล และสวนสาธารณะใกล้ที่พักอาศัย ควรตั้งอยู่ใกล้กับโรงเรียน เพราะจะมีผู้ต้องการใช้มาก และควรมีพื้นที่ที่เป็นศูนย์กลางสำหรับทำกิจกรรมระหว่างผู้ใหญ่ กับเยาวชน

2.2.6 พฤติกรรมทางสังคมที่เกี่ยวข้องกับสวนสาธารณะ

พฤติกรรมที่สอดคล้องกับความต้องการของชีวิตในเมือง Halprin (1963) ได้แบ่งเป็น 2 ส่วนคือ

- ชีวิตเพื่อสังคม มีการสัมพันธ์ติดต่อกับคนอื่น ๆ และการเปิดเผยตัวเอง (Extrovert) ซึ่งได้แก่ชีวิตของผู้คนตามท้องถนนที่ว่างกว้างๆ อย่างพลซ่า ลานขนาดใหญ่ ศูนย์กลางในบริเวณต่างๆ เช่น ศูนย์เยาวชน สมาคมต่างๆ แหล่งพานิชยกรรม พิพิธภัณฑ์ โรงภาพยนตร์ ในดัลลัส ซึ่งส่วนใหญ่อยู่ภายนอก ในพื้นที่ต่างๆของเมือง ซึ่งจะมีคนมากมายมีการติดต่อกัน มีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆของเมือง เป็นไปตามธรรมชาติของมนุษย์ที่ต้องอยู่ร่วมกันเป็นสังคม

- ชีวิตเพื่อความเป็นส่วนตัวไม่เป็นทางการ (Informal) ปิดตัวเอง (Introvert) ต้องการความเงียบสงบ ต้องการออกไปจากผู้คนมากมายเพื่อหาความสงบและพักผ่อน

ความต้องการขั้นมูลฐานที่เป็นแรงกระตุ้นให้บุคคลสนใจในกิจกรรมนันทนาการ และการที่จะขยายขอบเขตของการนันทนาการนั้น ต้องคำนึงถึงองค์ประกอบหลายอย่างเช่น

- ความสนใจด้านพลานามัย ความสนใจนี้มีอยู่ในบุคคลทั่วไป แต่จะมีมากในเยาวชนที่สนใจกิจกรรมประเภทที่ต้องใช้กำลัง

2) ความสนใจเรื่องการคบค้าสมาคม โดยทั่วไปเราต้องการการติดต่อกันและกันด้วยการสนทนาพูดคุย ความสนใจนี้จะนำไปสู่การพักผ่อนหย่อนใจ

- ความสนใจในเรื่องการเรียน คนส่วนมากมีความต้องการที่จะเรียนรู้สิ่งต่างๆ ที่สนใจ และพยายามแสวงหาประสบการณ์

2.2.7 การออกแบบลักษณะสวนสาธารณะใกล้ที่พักอาศัย (Neighborhood Park)

การออกแบบลักษณะสวนสาธารณะใกล้ที่พักอาศัย ต้องคำนึงถึงรูปแบบ ตำแหน่ง องค์-

ประกอบภายในสวนฯ คำนึงถึงผู้ใช้สถานที่กลุ่มประเภทต่างๆ ระยะเวลาเป็นส่วนตัว รวมทั้งบรรยากาศการจัดสวนพืชพันธุ์ไม้ที่เหมาะสมกับพื้นที่นั้นๆ โดยอาศัยพื้นฐานในการจัดองค์ประกอบทางศิลปะในการวางผัง โดยการออกแบบสวนสาธารณะในชุมชน แบ่งประเภท ดังนี้

ก. รูปแบบ และตำแหน่งสวนสาธารณะใกล้ที่พักอาศัย

ข. การออกแบบโดยคำนึงถึงผู้ใช้สถานที่

ค. ความเป็นส่วนตัว

ง. ความต้องการของผู้ใช้ด้านบรรยากาศ

จ. การออกแบบโดยคำนึงถึงความสวยงาม

มีรายละเอียดดังนี้

ก. รูปแบบ และตำแหน่งสวนสาธารณะใกล้ที่พักอาศัย บัลลังก์ วิเศษศรี (2543) ได้ศึกษาว่า รูปแบบ และตำแหน่งสวนสาธารณะใกล้ที่พักอาศัย ต้องเป็นสวนสาธารณะที่คนในละแวกนั้นๆ สามารถใช้ได้เป็นประจำ และมักใช้ในเวลานั้นๆ เช่น ช่วงที่มีเวลาว่างในตอนเย็น หรือก่อนออกไปทำกิจกรรมนอกบ้าน โดยปรกติแล้วจะเป็นวัยรุ่นมากกว่าวัยผู้ใหญ่ เพราะมีเวลาว่างมากกว่ากิจกรรมหลักๆ ของสวนสาธารณะในชุมชน จึงมักมีสนามเด็กเล่น และสนามกีฬาเป็นหลักและมีกิจกรรมประเภทนั่งพักผ่อนเฉยๆ การเล่นเกม การจับกลุ่มคุยกันเป็นกิจกรรมรองลงมา ชุมชนหลายแห่งมีการใช้ถนนหน้าบ้านบ้านเป็นที่พักผ่อนด้วย โดยเฉพาะเด็กๆ มักชอบเล่นตามถนน อาจเป็นเพราะถนนเป็นลานที่กว้าง เหมาะกับการเล่นหลายๆ คน สามารถเล่นกีฬาได้หลายประเภท และสามารถเชื่อมต่อกับบริเวณหน้าบ้านของเด็กอื่นๆ ที่เล่นด้วยกัน เหมือนกับเป็นพื้นที่ใช้สอยร่วมกันของทุกบ้าน แต่มีข้อเสียคือการเล่นในถนนมีอันตรายที่เกิดจากขูดยานพาหนะที่วิ่งผ่านไปมา

ผู้บริหารชุมชนจึงควรจัดทางเลือกอื่นๆ สำหรับเด็กๆ เช่นการจัดสนามเด็กเล่นให้เป็นที่ที่เป็นทาง และพยายามให้เป็นสนามเด็กเล่นที่ส่งเสริมจินตนาการของเด็กๆ ในชุมชนบางแห่งจัดเตรียมพื้นที่ของสวนฯ ไว้แบบผ่อนคลาย (Passive Recreation) แต่ไม่มีผู้เข้าไปใช้มากเท่าที่ควร จึงควรออกแบบสวนฯ ให้มีลักษณะการเคลื่อนไหว (Active Recreation) ผสมผสานไปกับการพักผ่อนแบบผ่อนคลาย คุณจะได้ผลดีกว่า ทั้งนี้อาจจะเป็นเพราะผู้ใช้ส่วนใหญ่เป็นเด็ก และวัยรุ่น ซึ่งจะสนใจในกิจกรรมที่ใช้การเคลื่อนไหวมากกว่า และในกิจกรรมประเภทผ่อนคลายต้องการสิ่งรองรับทางสายตาในลักษณะที่เคลื่อนไหวไปมาได้ เช่น เด็กเล่น คนเดินจูงสุนัข ฯลฯ ซึ่งเป็นลักษณะที่เรียกว่า “คนดึงดูดคนด้วยกัน” หากมีคนมาเดินมาเล่น จึงจะมีคนเดินมานั่งพักผ่อน เป็นต้น ทั้งนี้ยกเว้นลักษณะที่เป็นพื้นที่โล่งว่างขนาดใหญ่ การจัดให้มีเฉพาะกิจกรรมผ่อนคลาย ก็อาจใช้งานได้ดี เพราะพื้นที่โล่งกว้างสามารถใช้เป็นที่พักสายตาได้ดี ดังนั้นภายในสวนสาธารณะชุมชน จึงควรจัดให้มีจุดดึงดูดผู้คนที่มาใช้อย่างแน่นอนอย่างน้อย 1 จุด เพื่อเป็นกิจกรรมที่จะใช้ดึงดูดผู้อื่นเข้ามาใช้พื้นที่ด้วย กิจกรรมที่มีแรงดึงดูดสามารถดึงดูดผู้ใช้ได้แน่นอน เช่น ฟุตบอล บาสเกตบอล ตะกร้อ ฯลฯ โดยจัดขอบเขตของกิจกรรมให้มีพื้นที่แน่ชัด และจัดสวนนั่งพักผ่อน นั่งคุยเป็นพื้นที่ประกอบกิจกรรมเหล่านั้น

สวนสาธารณะชุมชน จัดเป็นพื้นที่ใช้สอยแบบ “เข้ม” คือ มีผู้ใช้สวนฯ หนาแน่นกว่าสวนฯ ประเภทอื่นๆ การวางผังจึงต้องมีการแบ่งพื้นที่สำหรับกิจกรรมต่างๆ ก่อนข้างชัดเจน ซึ่งการแบ่งพื้นที่ดังกล่าวนี้ เป็นการแบ่งในทางความรู้สึกคือ ไม่ได้ใช้รั้วหรือประตูแบ่งกันอาณาเขต แต่เป็นการแบ่งให้รู้สึกเหมือนว่าพื้นที่โล่งนั้น ได้ถูกแบ่งออกเป็นหลายห้อง โดยที่ยังคงความรู้สึกเป็นพื้นที่เปิดโล่งที่ต่อเนื่องกันได้ สวนสาธารณะชุมชนที่ดีจะมีส่วนร่วมสร้างความสัมพันธ์ที่ดีในชุมชนด้วย

การวางตำแหน่งของสวนสาธารณะ และการกำหนดทางเข้า-ออก เป็นส่วนสำคัญส่วนหนึ่งที่จะทำให้คนในชุมชนรู้สึกว่าเป็นพื้นที่ส่วนกลาง การเข้าถึงสวนสาธารณะในชุมชนจะต้องสะดวกและปลอดภัย การเดินทางส่วนใหญ่จะเป็นทางเท้า และจักรยาน ดังนั้นระบบทางเท้า และสภาพทางเท้าของชุมชนควรจะต้องมีความต่อเนื่องพอสมควร ในถนนที่มีรถยนต์มากควรมีช่องทางเฉพาะสำหรับใช้จักรยานได้สะดวก (บัลลังก์ วิเศษศรี, 2543)

ข. การออกแบบโดยคำนึงถึงผู้ใช้สถานที่

บัลลังก์ วิเศษศรี (2543) ได้ศึกษาการออกแบบสวนสาธารณะว่านอกจากคำนึงถึงองค์ประกอบทาง ด้านกิจกรรม และทางด้านพื้นที่แล้ว ยังต้องประกอบกับการวิเคราะห์หาข้อมูลของผู้ใช้พื้นที่ด้วย ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งในการออกแบบสวนสาธารณะด้วย โดยมีหัวข้อดังต่อไปนี้

- เป็นผังที่ผู้ใช้โครงการทุกกลุ่มสามารถทำกิจกรรมที่ตนต้องการได้เป็นอย่างดี ความต้องการของผู้ใช้สามารถแบ่งได้เป็นความต้องการทางด้านร่างกาย และความต้องการทางด้านจิตใจ
- เป็นผังที่สามารถกระจายการใช้พื้นที่ได้อย่างทั่วถึง ควรออกแบบให้พื้นที่ทุกส่วนของผังมีผู้ใช้อย่างทั่วถึง ไม่กระจุกตัวแออัดอยู่เฉพาะบริเวณใดบริเวณหนึ่ง โดยปรกติแล้วสวนฯแต่ละแห่งจะมีกิจกรรมมากกว่า 1 อย่างขึ้นไป มีทั้งกิจกรรมที่หนาแน่นน้อย และกิจกรรมที่หนาแน่นปานกลาง-มาก การวางกิจกรรมเหล่านี้ควรจัดวางให้สลับพื้นที่กันไป
- เป็นผังที่มีความสุนทรีย์ภาพแก่ผู้ใช้บริเวณ ควรเป็นสวนสาธารณะที่มีความสวยงาม สะอาด มีระเบียบ เมื่อเข้ามาใช้แล้วเกิดความสบายใจปลอดภัย จึงต้องอาศัยทักษะพื้นฐานด้านการจัดองค์ประกอบทางศิลปะ ผนวกกับความเข้าใจในมาตราส่วนของพื้นที่สาธารณะอยู่พอสมควร
- เป็นผังที่เอื้อต่อการจัดการ และดูแลรักษา งานวางผัง และออกแบบเป็นงานที่ต้องคำนึงถึงผลในระยะยาว ซึ่งการวางพื้นฐานด้านการจัดการ และการดูแลรักษาไว้เป็นอย่างดี จะมีส่วนให้งานทั้ง 2 ด้านนี้ง่ายขึ้น และทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพขึ้น
- การออกแบบผังให้ไม่เกิดการขัดแย้งระหว่างกลุ่มผู้ใช้พื้นที่ ผู้ใช้พื้นที่ในสวนสาธารณะมักมีคนหลายประเภทเข้ามาใช้พื้นที่ร่วมกัน คนบางประเภทอาจใช้พื้นที่ร่วมกันได้ ในขณะที่คนบางประเภทใช้พื้นที่ร่วมกันไม่ได้ ผู้ออกแบบควรศึกษาจากผู้คนที่มีโอกาสเข้ามาใช้พื้นที่ของสวนสาธารณะให้ละเอียดถี่ถ้วนก่อน

ค. ความเป็นส่วนตัว

วิมลสิทธิ์ หรยางกูร (2541) ได้ศึกษาว่าความเป็นส่วนตัวมีหลายระดับ แม้ในสวนสาธารณะ ซึ่งเป็นที่รวมของคนหลายกลุ่ม ผู้ใช้แต่ละคน หรือแต่ละกลุ่มก็ต้องการการเป็นส่วนตัว เพราะการพักผ่อนคือการทำตามสบายไม่อยู่ในการสังเกตของใคร ความรู้สึกส่วนตัวนี้นักจิตวิทยาได้แบ่งเป็นระดับ ดังนี้

- ภาวะสันโดษ (Solitude) ได้แก่การอยู่ลำพังอย่างแท้จริง ความเป็นส่วนตัวในสวนสาธารณะมักเป็นภาชนะนิรนาม และภาวะอยู่ในกลุ่ม ซึ่งเป็นการอยู่ในที่สาธารณะโดยไม่มีใครสังเกตเห็นหรือให้ความสนใจ ฉะนั้นตำแหน่งของที่นั่งจะต้องไม่เด่น และออกแบบเพื่อหลีกเลี่ยงการขัดแย้งระหว่างกลุ่ม

- ภาวะอยู่ในกลุ่ม (Intimacy) ได้แก่ความรู้สึกเป็นส่วนตัวในกลุ่มบุคคลที่ใกล้ชิดสามารถพูดคุยกันได้อย่างเปิดเผย โดยที่รู้สึกว่าคนกลุ่มอื่นๆ ไม่ได้สังเกตเห็นหรือไม่ได้สนใจ รู้สึกคล้ายกับว่ากลุ่มของเขาอยู่กัน โดยลำพัง

- ภาชนะนิรนาม (Anonymity) ได้แก่ความรู้สึกเป็นส่วนตัวในกลุ่มคนหลายๆ ที่ไม่มีใครรู้จักหรือจำได้ เช่น การปรากฏตัวบนท้องถนน ในสวนสาธารณะ ในการร่วมเดินขบวน ฯลฯ โดยปราศจากผู้อื่นที่รู้จักตน

- ภาวะสำรอง (Reserve) เป็นสภาวะของความเป็นส่วนตัวของบุคคลในกลุ่มที่ต่างพยายามไม่เปิดเผยเรื่องราวบางประการที่คิดว่าเป็นเรื่องส่วนตัวโดยเฉพาะ อีกลักษณะหนึ่งของความสำรอง คือ การที่บุคคลสามารถวางใจการลวงล้าต่างๆ โดยไม่สนใจแต่ประการใด เช่น การที่บุคคลสามารถคิดหรือทำสิ่งอื่นได้ ในขณะที่ถูกรบกวนจากเสียงคุยกันจากบุคคลอื่น

นอกจากนี้ เดชา บุญค้ำ (2539) ได้ศึกษาว่า การเว้นระยะ และการกำหนดขอบเขต เป็นส่วนสำคัญในการจัดพื้นที่ที่มีผู้ใช้หลากหลายกลุ่มในพื้นที่เดียวกัน โดยกล่าวว่า “การเว้นระยะ” เป็นอย่างแรกที่ผู้ออกแบบต้องคำนึงถึง และต้องจัดให้มีพื้นที่กว้างขวางมากพอ การจัดระยะให้บุคคล 2 กลุ่มอยู่ห่างกันพอที่จะไม่ทำให้เกิดการรบกวนกันในการใช้พื้นที่ นับเป็นวิธีแรกที่จะหลีกเลี่ยงความขัดแย้งในความรู้สึก ส่วน “การกำหนดขอบเขต” เป็นอีกวิธีหนึ่งที่จะช่วยหลีกเลี่ยงความรู้สึกในการรบกวนในการใช้พื้นที่ของคน 2 คน หรือ 2 กลุ่ม พื้นที่รอบตัวกลุ่มคนเป็นสิ่งที่ยึดหยุ่นได้ตามสภาพแวดล้อม และสถานการณ์ เราสามารถจำกัดพื้นที่รอบตัวกลุ่มคนให้กว้างหรือแคบลงได้ โดยการกำหนดพื้นที่ให้แน่นชัด และสร้างฉนวนกั้นระหว่างกลุ่มให้ชัดเจน

นอกจากนี้ เดชา บุญค้ำ (2539) ยังกล่าวถึงลักษณะของพื้นที่สวนสาธารณะ สามารถสร้างขอบเขตของพื้นที่ได้ โดยให้ความรู้สึกถึงขอบเขตของกิจกรรมให้แน่นชัด สิ่งที่ใช้แบ่งแยกพื้นที่ได้แก่ องค์ประกอบต่างๆ ดังนี้

- การแบ่งพื้นที่ด้วยองค์ประกอบในระนาบพื้น (Horizontal Plane) ได้แก่การยกระดับพื้นให้สูงขึ้น หรือการลดระดับพื้นให้ลดลงไปจากอีกบริเวณหนึ่ง การเปลี่ยนสีหรือวัสดุของวัสดุปูพื้น

- การแบ่งพื้นที่ด้วยองค์ประกอบในระนาบตั้ง (Vertical Plane) องค์ประกอบที่ใช้แบ่งพื้นที่ในแนวตั้งได้แก่ แปลงไม้พุ่ม หรือไม้คลุมดิน กระบะต้นไม้ กำแพงเตี้ย กำแพงสูง รั้ว ราว มือจับ เ็นดิน ฯลฯ

- การแบ่งพื้นที่ด้วยองค์ประกอบในระนาบเหนือศีรษะ (Overhead Plane) ได้แก่ การแบ่งส่วนของพื้นที่ออกด้วยการแบ่งสิ่งที่อยู่เหนือระดับศีรษะมนุษย์ เช่น ศาลา ชุมไม้เลื้อย แนวทรงพุ่มของต้นไม้ใหญ่ หลังคาคลุมทางเดิน ฯลฯ

ง. ความต้องการของผู้ใช้ด้านบรรยากาศ

บัลลังก์ วิเศษศรี (2543) ได้ศึกษาว่าผู้ใช้สวนสาธารณะยังมีความต้องการด้านบรรยากาศอีกด้วย ซึ่งบรรยากาศนั้นๆ ควรจะเหมาะสมกับกิจกรรมที่เกิดขึ้นในด้านการสร้างสภาพแวดล้อม เพื่อความสบายของมนุษย์ การออกแบบจึงควรศึกษาก่อนว่าพื้นที่นั้นๆ จะใช้ในเวลาใด มากน้อยอย่างไร สวนสาธารณะบางแห่งมีต้นไม้ร่มรื่นน่าพักผ่อนในเวลากลางวัน แต่ครั้นถึงเวลาเย็นกลับไม่ค่อยมีผู้ใช้เพราะจะมีคืบเกินไปสำหรับนั่งพักผ่อน

บรรยากาศที่ให้ความเป็นส่วนตัวควรมีอยู่บ้างในสวนสาธารณะ ทั้งนี้เพราะ “ความเป็นส่วนตัว” หมายถึงการไม่ยุ่งเกี่ยวกับผู้อื่น จึงมักจะได้แก่การสร้างพื้นที่พักผ่อนให้แยกออกจากทางสัญจร เป็นพื้นที่ที่ผู้ใช้สามารถกำหนดขอบเขตของตนได้ และรู้สึกว่าได้ควบคุมบริเวณนั้นๆ อยู่โดยไม่ถูกรุกล้ำโดยบุคคลอื่น สวนสาธารณะควรแสดงออกถึงสภาพจำลองทางธรรมชาติ ซึ่งธรรมชาติจะให้ผลดีกับจิตใจ เด็กๆ ที่เติบโตท่ามกลางธรรมชาติ มักจะเป็นเด็กที่แข็งแรง สร้างสรรค์ และจิตใจอ่อนโยน การออกแบบจึงควรคำนึงถึงองค์ประกอบทางธรรมชาติ เช่น ต้นไม้ สีเขียว สระน้ำ นก แมลง พืชพันธุ์ รวมถึงสัตว์น้ำต่างๆ ผู้คนมักพอใจในองค์ประกอบทางธรรมชาติเหล่านี้ แม้จะไม่ใช้การจำลองภาพรวมของธรรมชาติมาทั้งหมดก็ตาม

จ. การออกแบบโดยคำนึงถึงความสวยงาม

เดชา บุญค้ำ (2539) กล่าวว่าความสวยงามของสวนสาธารณะ ทำให้ผู้ใช้เกิดความสบายใจ และเกิดความระมัดระวังในการใช้สถานที่ ไม่ทำให้สถานที่เกิดความเสียหายต่อสถานที่ หรือพืชพันธุ์ไม้ โดยสวนสาธารณะทุกๆ รูปแบบจะมีสิ่งที่ให้ความงามพื้นฐานเหมือนกัน คือ

- การจัดองค์ประกอบของสวนสาธารณะจะต้องมีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน (Unity)
- การจัดองค์ประกอบของสวนสาธารณะจะต้องมีขนาดสัดส่วน (Scale) เป็นอย่างเดียวกัน
- สวนโดยรวมมีความสะอาดเรียบร้อย มีการดูแลรักษาที่ดี (Maintenance)

การจัดองค์ประกอบของสวน ให้มีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันเป็นทักษะของผู้มีประสบการณ์ด้านศิลปะ หมายถึงทั้งด้าน รูปร่าง (Shape) สี (Color) เส้น (Line) ผิวสัมผัส (Texture) โดยรวมมีความไปด้วยกันได้ดี ความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันจะเกิดขึ้นก็ต่อเมื่อผู้ออกแบบได้ตัดสินใจได้แน่นอนแล้วในเรื่องของภาพรวม (Theme) ของสวน อาจเป็นลักษณะกลมกลืนกันไปทั้งพื้นที่ก็ได้ การที่องค์ประกอบของสวนแต่ละสวนจะส่งเสริมซึ่งกันและกันจะต้องมีทั้งจุดที่เป็นจุดเด่นของบริเวณสวนที่ไม่มีจุดเด่นเลยจะเป็นงานที่ไม่มีความน่าสนใจ ถ้าเป็นงานในพื้นที่ใหญ่อาจทำให้หลงทางได้

ขนาดส่วน (Scale) หมายถึงขนาดองค์ประกอบที่ใช้ เมื่อเปรียบเทียบกับงานโดยรวมงานในสวนสาธารณะต่างๆไป มักใช้ขนาดส่วนปรกติ คือขนาดสัดส่วนของมนุษย์เพราะมนุษย์ต้องเข้าไปใช้งาน

2.2.8 สรุปแนวคิดและการออกแบบสวนสาธารณะ

หลักการออกแบบสวนสาธารณะต้องมีการศึกษาถึงพฤติกรรมการใช้เวลาว่างของผู้คน ต้องศึกษาองค์ประกอบพื้นฐานในการออกแบบสวนสาธารณะใกล้ที่พักอาศัย การออกแบบต้องกระจายการใช้พื้นที่อย่างทั่วถึง โดยสลับกิจกรรมแบบใช้กำลัง (Active) กับกิจกรรมแบบผ่อนคลาย (Passive) นอกจากนี้ยังต้องคำนึงถึงความเป็นส่วนตัวในระดับต่างๆ และประเภทของผู้คนที่จะมาใช้ ต้องรู้วิธีการกำหนดพื้นที่ในระนาบต่างๆ เช่น องค์ประกอบในระนาบพื้น, ระนาบผนัง, ระนาบหลังคา หรือซุ้มต่างๆ นอกจากนี้ต้องรู้หลักการทางศิลปะในการออกแบบ การควบคุมบรรยากาศของสวน วิธีการจัดองค์ประกอบทางธรรมชาติ เพื่อผลประโยชน์สูงสุดแก่ประชาชนที่เข้าไปใช้สวนสาธารณะ และในการสร้างสวนสาธารณะตามขั้นตอน ตามแนวคิดที่กล่าวมาแล้วในเบื้องต้น นอกจากนี้รู้ทฤษฎีการออกแบบสวนสาธารณะในรูปแบบต่างๆ แล้วเพื่อให้การออกแบบสวนสาธารณะ สามารถตอบสนองความต้องการใช้ จากประชาชนในพื้นที่ได้อย่างสมบูรณ์ ในการศึกษาจึงจำเป็นต้องให้ประชาชนในพื้นที่ มีส่วนร่วมในการวางแผน, ดำเนินกิจกรรม และร่วมประเมินผลการทำงานด้วยซึ่งเป็นการศึกษาในลักษณะที่ให้ประชาชนมีส่วนร่วม จึงต้องศึกษาถึงแนวความคิดและทฤษฎีการมีส่วนร่วมจากภาคประชาชนด้วย

2.3 แนวความคิดและทฤษฎีการมีส่วนร่วม

การประยุกต์พื้นที่โล่งในวัดเป็นสถานที่พักผ่อนหย่อนใจ จำเป็นต้องอาศัยความร่วมมือจากประชาชนในพื้นที่ ในการให้ข้อมูล และเสนอแนวความคิด ทักษะคิด ความคิดเห็น ความต้องการ ในการจัดองค์ประกอบต่างๆ ที่ต้องการให้มี ทั้งทางด้านกายภาพ, ทางด้านกิจกรรม และทางด้านสิ่งบริการสาธารณะ เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ตรงประเด็น และเป็นข้อมูลที่ถูกต้อง ซึ่งเป็นลักษณะของการทำงานโดยประชาชนมีส่วนร่วมศึกษาวิจัย

ในการศึกษาข้อมูลจึงจำเป็นต้องศึกษาทฤษฎีการมีส่วนร่วมของประชาชน ว่ามีวิธีการรูปแบบ และขั้นตอนอย่างไร ในทฤษฎีการมีส่วนร่วมได้มีผู้ศึกษาไว้ดังนี้

Parsons (1937) ได้สร้างทฤษฎีการกระทำโดยสังคม (The Theory of Social Action) โดยได้อธิบายถึงการกระทำของมนุษย์ (Action of Human) ในลักษณะที่สามารถนำไปปรับใช้ในสังคมทั่วไป (General Theory of Action) โดยได้กล่าวว่าการกระทำใดๆ ของมนุษย์จะเกิดขึ้นโดยมีองค์ประกอบที่เกิดจากการกระทำโดยสังคม (Societal Action System) โดยเรียกว่าระบบ AGIL Paradigms ซึ่งประกอบไปด้วย

- 1) พฤติกรรม และบุคลิกภาพของแต่ละบุคคล
- 2) ระบบสังคมที่บุคคลนั้นเป็นสมาชิกอยู่
- 3) ระบบชุมชนที่เป็นรากฐานของระบบสังคมนั้น
- 3) ระบบวัฒนธรรม (Culture) ในสังคมที่บุคคลนั้นเป็นสมาชิกอยู่ และวัฒนธรรมนี้จะเป็นตัวกำหนดเกี่ยวกับความคิด ความเชื่อถือ ความสนใจ และระบบค่านิยมของบุคคล

โดยการกระทำของสังคม (Social Action) จะเป็นตัวกำหนดการกระทำของส่วนบุคคล (Personal Action) และการกระทำโดยบุคคลๆ หนึ่งในลักษณะที่เข้าไปมีส่วนร่วมร่วมกับบุคคลอื่นๆ โดยตั้งใจหรือไม่ตั้งใจจะทำให้เกิดลักษณะพฤติกรรมของสังคม ส่งผลทำให้ระบบหมุนวนกันต่อเนื่องไม่มีที่สิ้นสุด โดยในทฤษฎีการมีส่วนร่วมได้มีผู้ให้คำจำกัดความไว้ดังนี้

ยูวัฒน์ วุฒิเมธี (2526) ได้ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมของประชาชนว่า หมายถึงการเปิดโอกาสให้ประชาชนได้มีส่วนร่วมในการคิดริเริ่ม การพิจารณาตัดสินใจ การร่วมปฏิบัติ และร่วมรับผิดชอบในเรื่องต่างๆ อันมีผลกระทบต่อประชาชนเอง

ไพรัตน์ เตชะรินทร์ (2527) ได้ให้ความหมาย และหลักการสำคัญเรื่องนโยบายการมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาว่า หมายถึงกระบวนการที่รัฐบาลทำการส่งเสริมชักนำ และสร้างโอกาสให้ประชาชน ทั้งส่วนบุคคล กลุ่มชน ชุมชน สมาคม มูลนิธิ และองค์กรอาสาสมัคร เข้ามามีส่วนร่วมในการทำงานเรื่องใดเรื่องหนึ่ง

Alastair T. White (1982) ได้ให้ความหมายการมีส่วนร่วมว่าประกอบไปด้วย 3 มิติด้วยกัน คือ มิติที่หนึ่ง การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจว่าจะไรควรทำ และทำอย่างไร มิติที่สอง มีส่วนร่วมเสียดุลในการพัฒนาการ ลงมือปฏิบัติตามที่ได้ตัดสินใจ และมิติที่สาม มีส่วนร่วมในการแบ่งปันผลประโยชน์ที่เกิดจากการดำเนินงาน

William Erwin (1976) ได้ให้แนวคิดเกี่ยวกับของการพัฒนาแบบมีส่วนร่วม หมายถึงกระบวนการให้ประชาชนเข้ามามีส่วนเกี่ยวข้องในการดำเนินงานพัฒนา ร่วมคิดการตัดสินใจ แก้ปัญหาของส่วนรวม โดยใช้ความคิดสร้างสรรค์ และความชำนาญของประชาชนแก้ไขปฏิบัติงาน ร่วมกับการให้ความรู้ที่เหมาะสม และสนับสนุน ติดตามการปฏิบัติงาน จากเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้อง จากคำจำกัดความดังกล่าวข้างต้น สามารถสรุปได้ว่า การมีส่วนร่วมหมายถึง การปฏิบัติงานอย่างใด อย่างหนึ่ง โดยให้ประชาชนที่เกี่ยวข้อง ได้เข้ามามีส่วนเกี่ยวข้อง ในการใช้ความคิด การตัดสินใจ และร่วมลงมือปฏิบัติการร่วมกับคณะทำงาน เพื่อให้บรรลุตามวัตถุประสงค์

ในการทำงานอย่างใดอย่างหนึ่ง โดยให้ประชาชนมีส่วนร่วมในกระบวนการ และเพื่อให้ความผิดพลาดเกิดขึ้นน้อยที่สุด จำเป็นต้องรู้รูปแบบ ขั้นตอนการทำงาน และวิธีการ ตั้งแต่การเริ่มวางแผนงาน แนวทางการดำเนินกิจกรรม และต้องคาดการณ์ล่วงหน้าถึงผลได้ และผลเสีย รวมถึงผลประโยชน์ ต่อกลุ่มเป้าหมาย

2.3.1 รูปแบบและขั้นตอนการมีส่วนร่วม

องค์การอนามัยโลก (WHO, 1982) ได้เสนอว่ารูปแบบของการมีส่วนร่วมที่ถือว่าเป็นรูปแบบแท้จริงนั้น จะต้องปฏิบัติด้วยกระบวนการ 4 ขั้นตอน คือ

1. การวางแผน (Planning) ประชาชนจะต้องมีส่วนร่วมในการวิเคราะห์ปัญหา จัดลำดับความสำคัญ ตั้งเป้าหมาย กำหนดการใช้ทรัพยากร กำหนดวิธีการการติดตาม ประเมินผล และที่สำคัญคือการตัดสินใจ
2. การดำเนินกิจกรรม (Implementation) ประชาชนจะต้องมีส่วนร่วมในการจัดการ และบริหารการใช้ทรัพยากร มีความรับผิดชอบในการจัดสรร ควบคุมทางการเงิน และการบริการ
3. การใช้ประโยชน์ (Utilization) ประชาชนจะต้องมีความสามารถในการนำกิจกรรมมาใช้ให้เกิดประโยชน์ได้ ซึ่งเป็นการเพิ่มระดับของการพึ่งตนเอง และการควบคุมทางสังคม
4. การได้รับประโยชน์ (Obtaining Benefits) ประชาชนจะต้องได้รับการแจกจ่ายผลประโยชน์ในพื้นที่เท่ากัน ซึ่งอาจจะเป็นผลประโยชน์ในสังคม หรือวัตถุประสงค์ได้

นอกจากนี้ ไพร์ตัน เตชะรินทร์ (2533) ได้ระบุขั้นตอนของการมีส่วนร่วมเป็น 4 ขั้นตอน คือ

1. ค้นหาปัญหา และสาเหตุของปัญหา
2. การมีส่วนร่วมในการวางแผนดำเนินกิจกรรม
3. การมีส่วนร่วมในการลงทุน และปฏิบัติงาน
4. การมีส่วนร่วมในการติดตามผล

จากแนวคิดของไพร์ตัน เตชะรินทร์ (2533) นี้จะเห็นได้ว่าการมีส่วนร่วมมีอยู่ 4 ขั้นตอน และทุกขั้นตอนมีความสัมพันธ์กัน โดยมุ่งเน้นที่การค้นหาปัญหาและสาเหตุของปัญหาเป็นประการสำคัญ ซึ่งแนวทางการมีส่วนร่วมโดยประชาชนเป็นผู้คิดค้นหาสาเหตุของปัญหานั้นถือเป็นประการสำคัญเพราะประชาชนสามารถค้นหาสาเหตุที่เป็นจริงได้ และเป็นจุดเริ่มต้นของกระบวนการ ซึ่งสัมพันธ์กับการศึกษาของ พัฒน์ บุญรัตพันธุ์ (2517) ที่กล่าวว่า การมีส่วนร่วมของชุมชนจะต้องมีขึ้นโดยตลอดตั้งแต่ขั้นตอนการร่วมวางแผน โครงการ การเสียสละกำลัง แรงงาน วัสดุ กำลังเงิน หรือทรัพยากรใดๆ ที่มีอยู่ในชุมชน

วิรัช วิรัชนิภาวรรณ (2535) กล่าวว่า การมีส่วนร่วมของประชาชนในการบริหารและจัดการทรัพยากรธรรมชาติ ประชาชนอาจเข้ามามีส่วนร่วมตั้งแต่เริ่มต้นจนถึงสิ้นสุดโครงการ โดยการเข้ามามี

ส่วนร่วมในการคิด การกำหนดปัญหา (Thinking) การตัดสินใจ (Decision-Making) การวางแผน (Planning) การดำเนินกิจกรรม (Implementation) การลงมือปฏิบัติงาน (Action) การประเมินค่า (Evaluation) และการบำรุงรักษา (Maintenance)

กล่าวโดยสรุปการมีส่วนร่วมหมายถึง การปฏิบัติงานอย่างไร อย่างหนึ่ง โดยให้ประชาชนที่เกี่ยวข้อง ได้เข้ามามีส่วนเกี่ยวข้อง ในการใช้ความคิดริเริ่ม การตัดสินใจ และร่วมลงมือปฏิบัติการร่วมกับคณะทำงาน เพื่อให้บรรลุตามวัตถุประสงค์ โดยขั้นตอนของการมีส่วนร่วมนั้นสรุปได้เป็น 6 ขั้นตอน คือ (1) การร่วมกันค้นคิดหาสาเหตุของปัญหา และกำหนดปัญหา (Thinking & Decision-Making) (2) การวางแผน (Planning) (3) การดำเนินกิจกรรม (Implementation) (4) การลงมือปฏิบัติ (Action) (5) การประเมินค่า (Evaluation) และ (6) การบำรุงรักษา (Maintenance)

จากการสรุปขั้นตอนการมีส่วนร่วมทั้ง 6 ขั้นตอนข้างต้น ในการศึกษาประชาชนในพื้นที่สามารถเข้ามามีส่วนร่วมในขั้นตอนที่ 2 การวางแผน (Planning) คือมีส่วนร่วมในการคิดค้นหาความเป็นไปได้ในการประยุกต์ใช้พื้นที่โล่งในวัดเป็นสถานที่พักผ่อนหย่อนใจ โดยร่วมกันให้ข้อมูลทาง ด้านความคิดเห็น และความต้องการทางด้านองค์ประกอบต่างๆ ภายในพื้นที่ ผ่านการสัมภาษณ์ และการออกแบบสอบถาม เพื่อนำข้อมูลมาวิเคราะห์ หาความเป็นไปได้ เพื่อหารูปแบบที่เหมาะสมในการสมประยุกต์พื้นที่เป็นพื้นที่พักผ่อน

การศึกษาข้อมูลการมีส่วนร่วมของประชาชนในพื้นที่ ซึ่งมีส่วนสำคัญ คือทำให้ข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ หรือออกแบบสอบถาม มาวิเคราะห์ร่วมกับข้อมูลส่วนในส่วนของ การลงศึกษาพื้นที่โล่งภายในวัดทำให้ข้อมูลมีความสมบูรณ์ สามารถนำแนวคิดมาประยุกต์ใช้ในพื้นที่ที่จะศึกษาได้ ซึ่งลำดับต่อไปเป็นการศึกษาข้อมูลของ พื้นที่โล่งในวัดซึ่งรวมถึงพื้นที่ลานวัด หรือ “ช่วงวัด” ในเมืองเชียงใหม่

2.4 การศึกษาเรื่อง “ช่วงวัด” ในเมืองเชียงใหม่

การประยุกต์พื้นที่โล่งในวัดเป็นสถานที่พักผ่อนหย่อนใจ ต้องศึกษาข้อมูลในอดีตของช่วงวัด เพื่อให้รู้เกี่ยวกับประวัติศาสตร์ ความเป็นมาของพื้นที่ รูปแบบการใช้พื้นที่ และความสามารถ หรือขอบข่ายที่รองรับได้ ศึกษาเกี่ยวกับหน้าที่หลักๆ ของพื้นที่ ช่วงวัด บทบาทของ ช่วงวัด ตั้งแต่ในอดีต และการใช้สอย ช่วงวัด ในปัจจุบัน เพื่อให้สอดคล้องกับการประยุกต์พื้นที่โล่งในวัดเป็นสถานที่พักผ่อนหย่อนใจ โดยได้ศึกษาข้อมูลดังต่อไปนี้

2.4.1 ลานวัดในความหมายของพุทธศาสนา

ปรานอม ดันสุขานันท์ (2546) ได้ศึกษาไว้ว่าลานวัดในความหมายของพุทธศาสนา นอกจากมีความหมายเชิงสัญลักษณ์ เปรียบเสมือน ทะเลสีทันดรอันเป็นที่ตั้งของจักรวาล อันมีเขาพระสุเมรุ

เป็นแกนกลางแล้ว ลานวัดยังเป็นพื้นที่เปลี่ยนผ่าน (Luminal space) ระหว่างพื้นที่อันศักดิ์สิทธิ์ (Sacred) เช่น โบสถ์-วิหาร กับพื้นที่สามัญ (Profane) เช่น ถนนทางเดินในชุมชน Turner (1969) ในขณะเดียวกันอาจกล่าวได้ว่า ลานวัดนั้นเป็นตัวแบ่งแยกพื้นที่ทั้งสองส่วนดังกล่าวด้วยเช่นกัน โดย Turner (1969) ได้กล่าวไว้ว่า ในสังคมประกอบด้วยบ้านที่เปรียบเสมือนห้องต่างๆ และมีทางเดินเชื่อมแต่ละห้องนั้นๆ การเดินทางจากห้องหนึ่งไปยังอีกห้องหนึ่งมักจะมีพิธีกรรม ประกอบด้วย เสมอเปรียบเสมือนคนที่มิชอบพบ และสถานะหลากหลายในชีวิต เมื่อจะมีการเปลี่ยนแปลงสถานะหรือพบปะใดๆ ในสังคม ก็มักจะมีพิธีกรรมประกอบด้วยเช่นกัน ตัวอย่างเช่น พิธีโกนจุก เป็นการย้ายถึง การเปลี่ยนผ่าน จากวัยเด็กสู่วัยรุ่น พิธีแต่งงานจากคนโสดเป็นคนมีครอบครัว หรือพิธีศพ จากคนเป็นไปสู่คนตาย เหล่านี้เป็นต้น Turner (1969) นอกจากนี้ยังเป็นพื้นที่ใช้สอยในตัวเองในโอกาสอื่นๆ เช่น สนามเด็กเล่น ลานพบปะ ที่นั่งเล่น ใช้เป็นที่ประชุม ที่อ่านหนังสือ ที่จอดรถ และโอกาสพิเศษในวันสำคัญทางศาสนาต่างๆ ลานวัดอาจเป็นสถานที่รองรับกิจกรรมที่ลึกลับ สืบสวน ผู้คนมากมาย ไปจนถึงที่ที่เงียบสงบสงัด ได้ในเวลาเดียวกัน (ปรานอม ต้นสุขานันท์, 2546)

จากความหมาย และบทบาท-หน้าที่ของลานวัดพระพุทธศาสนาข้างต้น ผู้ศึกษาได้ศึกษาข้อมูลเฉพาะลานวัดในอนาจักรล้านนา ที่เรียกว่า “ช่วงวัด” ว่ามีเอกลักษณ์ และมีความเหมือน หรือแตกต่างจากความหมายหรือบทบาท-หน้าที่ของลานวัดโดยทั่วไปหรือไม่ โดยศึกษาถึงคุณลักษณะหรือข้อกำหนดต่างๆ ภายในพื้นที่ช่วงวัดเพื่อนำข้อมูลทั้งหมดมาวิเคราะห์ และเป็นข้อมูลประกอบการประยุกต์ใช้พื้นที่โล่งในวัดเป็นสถานที่พักผ่อนได้

2.4.2 การศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับ “ช่วงวัด” ในเมืองเชียงใหม่

จากการศึกษาของ พงษ์สิน ทวีเพชร (2542) กล่าวว่ารูปแบบของช่วงวัดสามารถแบ่งพื้นที่ออกเป็นสองลักษณะคือ พื้นที่วัดที่อยู่บริเวณในเขตกำแพงแก้ว ซึ่งถือว่าเป็นเขตพุทธาวาส เรียกว่า ช่วงแก้ว ส่วนอีกลักษณะได้แก่พื้นที่วัดที่อยู่นอกเขตกำแพงแก้ว เป็นพื้นที่เอนกประสงค์ที่ใช้ทำกิจกรรมระหว่างวัด กับชุมชน จะเรียกว่า ช่วงวัด โดยได้สรุปรายละเอียด ดังต่อไปนี้ (พงษ์สิน ทวีเพชร, 2542)

- 1) ช่วงแก้ว พื้นที่ช่วงแก้วจะอยู่บริเวณโดยรอบวิหารและองค์เจดีย์ ซึ่งทางล้านนาจะให้ความสำคัญกับวิหารมากกว่าโบสถ์ในเรื่องการใช้งานและประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ วัดทางเชียงใหม่และล้านนามีรูปแบบทางผังบริเวณที่ไม่ตายตัวแน่นอน ทำให้พบช่วงแก้วอาจอยู่บริเวณด้านหน้าวิหารหรือด้านข้างด้านใดด้านหนึ่งแล้วแต่สภาพแวดล้อมของพื้นที่วัดแต่ละแห่ง ลักษณะทางกายภาพของช่วงแก้ว จะเป็นลานทรายเรียบ สะอาด มีต้นไม้ใหญ่อยู่ชายขอบช่วงแก้ว ที่เป็นไม้มงคลเกี่ยวข้องกับทางพุทธศาสนาด้วย เช่น ต้นโพธิ์ ต้นไทร ต้นตาล ต้นลู่ ต้นขนุน ต้นยางนา เป็นต้น

2) **ช่วงวัด** พื้นที่ช่วงวัดส่วนนี้จะอยู่ด้านใดด้านหนึ่งของวัด โดยกำหนดจากทิศทางแนวแกนของด้านหน้าวิหารที่หันไปในทิศตะวันออก จะพบว่าพื้นที่ตั้งหลายลักษณะทั้งหน้าวัด หลังวัดและด้านข้างวัดที่มาจากปัจจัยทางสภาพภูมิประเทศและปัจจัยจากการตั้งถิ่นฐานที่สัมพันธ์กับกิจกรรมของคนในชุมชนยุคเริ่มแรกที่มาตั้งหมู่บ้าน พื้นที่ช่วงวัดนี้เป็นพื้นที่เอนกประสงค์ของหมู่บ้านที่คนในชุมชนจะมาใช้ในกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับประเพณี วัฒนธรรมต่าง ๆ (พงษ์สิน ทวีเพชร, 2542)

ช่วงแก้วที่มีลักษณะเป็นลานทราย นอกจากจะสัมพันธ์กับแนวคิดคติความเชื่อทางพุทธศาสนาที่เป็นนามธรรมที่เชื่อว่าเป็นทะเลศรีทันดรแล้วยังพบว่า มีความสัมพันธ์เชื่อมโยงไปถึงขนบธรรมเนียมประเพณีของคนในชุมชนอีกด้วย ทั้งงานบุญประเพณี และงานเทศกาลที่เกี่ยวข้องกับชีวิต เช่น เทศกาลสงกรานต์ ที่มีการก่อกองทราย พอเสร็จพิธีกรรมทรายเหล่านี้จะถูกนำไปใช้ประโยชน์ซ่อมแซมพื้นที่ลานวัด และกิจของสงฆ์ต่อไป ทำให้เห็นว่าวิถีชีวิตของชุมชนล้านนานั้นมีความสัมพันธ์กับพุทธศาสนาและสิ่งแวดล้อมภูมิประเทศโดยรอบ มีระบบคิดที่อยู่กับธรรมชาติอย่างสอดคล้องกลม กลืนจนพัฒนาการเป็นระเบียบแบบแผนวิถีชีวิตทัศนคติของสังคมล้านนาด้วย (พงษ์สิน ทวีเพชร, 2542)

2.4.3 ลักษณะหน้าที่ปัจจุบันของช่วงวัด

นิวัตร ตันตยานุสรณ์ (2544) ได้ศึกษาสภาพปัจจุบันของช่วงวัดที่คงสภาพการใช้งาน ได้ถูกแปรเปลี่ยนวัตถุประสงค์การใช้ เช่น พื้นที่ลานทรายเดิมถูกปูทับด้วยบล็อกตัวหนอนเพื่อใช้เป็นลานจอดรถ อย่างไรก็ตามหน้าที่ของช่วงวัดที่ยังมีอยู่ได้ตอบสนองต่อความต้องการของชุมชนในเมืองดังต่อไปนี้

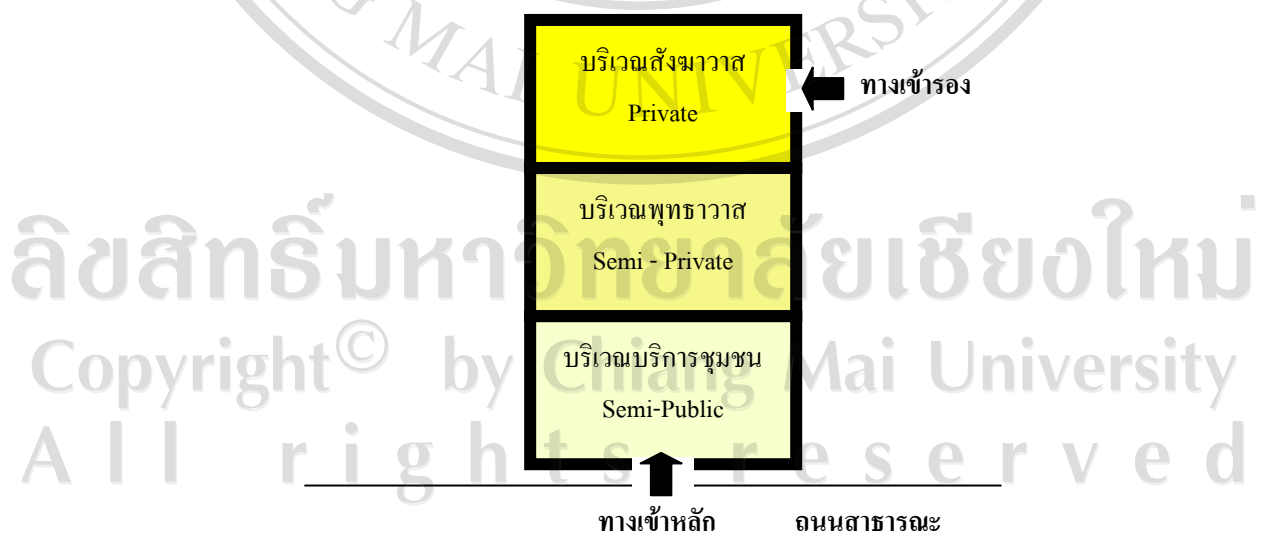
1. เป็นสถานที่ประกอบพิธีทางศาสนา และเป็นที่ร่วมประกอบกิจกรรมในชีวิตประจำวัน
2. เป็นสถานที่ให้กลุ่มคนต่างๆ ในสังคมมาพบปะกัน และเป็นที่ประชุมเรื่องภายในชุมชน
3. เป็นศูนย์กลางด้านวัฒนธรรมของชุมชนในท้องถิ่น เช่น การเล่นเกมกีฬาพื้นบ้าน
4. เป็นสถานที่ที่สร้างรายได้ให้กับวัด โดยเก็บเงินกับคนที่มาใช้พื้นที่ของช่วงวัดในการจอดรถ

เนื่องจากการขาดแคลนที่จอดรถบนถนน นอกจากนี้ ปรานอม ตันสุขานันท์ (2546) ได้ศึกษาว่าหน้าที่หลักปัจจุบันของวัดในเมืองเชียงใหม่ ส่วนใหญ่ในช่วงเวลาของวันจะมีนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทย และชาวต่างชาติเข้ามาท่องเที่ยวทำให้เกิดระบบเศรษฐกิจขนาดเล็ก เช่น การตั้งบูทขายสินค้า การรับจ้างถ่ายรูป เป็นที่พักผ่อนของรถสองแถวหรือรถตุ๊ก ตุ๊ก เพื่อรอนักท่องเที่ยว เป็นต้น นอกจากนี้ยังเป็นแหล่งพักผ่อนของคนยาก คนจน ที่ขาดที่พึ่ง จะเข้ามาพักอาศัยในพื้นที่ของวัด เป็นที่พักอาศัย ทั้งแบบชั่วคราว และแบบถาวร

2.4.4 ลักษณะการใช้ที่ดินของวัด

ลักษณะการใช้ที่ดินของวัดในพุทธศาสนาตั้งแต่อดีต ได้แบ่งการใช้พื้นที่ออกเป็น 3 ส่วน ดังนี้ (พรนภา สมสุข, 2537)

- 1) **เขตพุทธาวาส** เป็นพื้นที่สำหรับประกอบศาสนกิจของพระสงฆ์ และประชาชน ประกอบไปด้วยอาคารสิ่งก่อสร้าง เช่น พระอุโบสถ พระวิหาร ศาลาการเปรียญ หอไตร เจดีย์ เป็นต้น ตามปกติส่วนนี้มักจะอยู่ส่วนกลางของวัด โดยมีลานวัดอยู่ด้านหน้า เขตสังฆาวาสอยู่ด้านหลัง ซึ่งเป็นเขตที่ต้องการความสงบไม่ควรมีกิจกรรมที่ส่งเสียงดังรบกวนประกอบศาสนกิจ
- 2) **เขตสังฆาวาส** เป็นพื้นที่สำหรับพักอาศัยของพระสงฆ์ อาคารสิ่งก่อสร้างส่วนใหญ่ ได้แก่ กุฏิ หอระฆัง เป็นต้น ตามปกติเขตนี้มักจะอยู่ด้านหลังหรือด้านข้างของวัด เขตนี้เป็นเขตที่สงบร่มรื่น ไม่ควรใช้เป็นที่ที่เป็นทางลัด เพราะเป็นการรบกวนการประกอบศาสนกิจ ทั้งนี้เพื่อความเป็นส่วนตัวแก่พระสงฆ์
- 3) **เขตให้บริการแก่ชุมชน** หมายถึงพื้นที่ที่เป็นที่ตั้งอาคารสิ่งก่อสร้าง และกิจกรรมต่างๆ ที่ไม่เป็นหน้าที่โดยตรงของวัด เช่น โรงเรียน ฌาปนสถาน (ไม่พบในวัดเชียงใหม่) สถานที่จัดงานในเทศกาลต่างๆ ร้านค้า ที่ประชุม ที่จอดรถ สนามกีฬา เป็นต้น เนื่องจากบริเวณนี้มีประชาชน เข้า-ออก เป็นจำนวนมากอาจมีเสียงดังรบกวนการปฏิบัติศาสนกิจของพระสงฆ์จึงควรจัดให้ตั้งอยู่ด้านหน้าของบริเวณวัดใกล้กับประตูใหญ่

ภาพที่ 2.1 แนวความคิดสำหรับการจัดการใช้ที่ดินภายในวัด

2.4.5 สรุปการศึกษาเรื่อง “ช่วงวัด” ในเมืองเชียงใหม่

ลานวัดนอกจากจะมีความหมายในเชิงปรัชญา คือหมายถึงทะเลศรีทันครแล้ว ยังมีสถานะเป็นพื้นที่เปลี่ยนผ่านจากพื้นที่ธรรมดาไปสู่ พื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ และเป็นสถานที่รองรับการเปลี่ยนแปลงบทบาทของผู้คน เช่น พิธีโกนจุก เป็นการเปลี่ยนบทบาทจากเด็ก ไปสู่ วัยรุ่น, พิธีศพเป็นการเปลี่ยนบทบาทจากคนเป็นไปสู่ คนตาย เป็นต้น ช่วงวัดในล้านนามี 2 รูปแบบ คือ ช่วงแก้ว และ ช่วงวัด โดยช่วงแก้ว จะอยู่ในเขตกำแพงแก้ว ซึ่งถือเป็นเขตพุทธาวาส เป็นสถานที่ประกอบกิจของพระสงฆ์ ในขณะที่ช่วงวัด จะอยู่นอกเขตกำแพงแก้ว ซึ่งเป็นพื้นที่ๆ ใช้ทำกิจกรรมร่วมกันระหว่างวัดกับ ชุมชน ลักษณะหน้าที่ปัจจุบันของ ช่วงวัด ยังคงรองรับกิจกรรมทางศาสนา แต่เนื่องจากกาลเวลาที่เปลี่ยนไป บทบาทหน้าที่ของ ช่วงวัด ก็เพิ่มขึ้น เช่น ใช้เป็นสถานที่จอดรถ, รองรับนักท่องเที่ยว, ใช้เป็นสถานที่ออกกำลังกายภายในชุมชน การใช้ที่ดินของวัดนั้นแบ่งเป็น 3 พื้นที่หลักๆ คือ 1) เขตพุทธาวาส 2) เขตสังฆาวาส 3) เขตให้บริการชุมชน

การศึกษาพื้นที่ลานวัดนั้นนอกจากเห็นบทบาท และหน้าที่ ของลานวัดแล้ว การประยุกต์องค์ประกอบของสวนสาธารณะมาใช้ในพื้นที่ลานวัดนั้น เพื่อให้รู้ถึงเป้าหมาย แนวทาง ขั้นตอนวิธีการ การลงมือทำเพื่อให้บรรลุเป้าหมาย และให้มีความรู้ครอบคลุม และกว้างขวางขึ้น บางส่วนจึงต้องศึกษาจากเอกสารที่มีผู้ศึกษามาก่อน และได้จัดทำไว้พอสมควรดังนี้

2.5 การศึกษางานวิจัยที่มีลักษณะใกล้เคียงกับการศึกษา

การศึกษางานวิจัยที่มีลักษณะใกล้เคียงกับการศึกษา จากผู้ที่ได้ศึกษาไว้แล้ว เป็นประโยชน์คือสามารถทราบ รูปแบบขั้นตอน วิธีการ แนวทาง และเป้าหมายของแต่ละงาน และสามารถพิจารณาเลือกเอา รูปแบบ และวิธีการที่เหมาะสมของแต่ละงานมาใช้ในการศึกษา เพื่อเกิดข้อผิดพลาดในการ ศึกษาน้อยลง

สำหรับการเลือกงานวิจัยที่มีลักษณะใกล้เคียงกับการศึกษามาวิเคราะห์นั้น ผู้ศึกษาได้มุ่งประเด็นไปที่การศึกษาด้านการพัฒนาวัด เช่น แนวทาง หรือวิธีการการพัฒนาวัด และอนุรักษ์พื้นที่ประวัติศาสตร์ อาคารโบราณสถานต่างๆ และการพัฒนาวัด โดยอาศัยการมีส่วนร่วมของประชาชนกลุ่มต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง ซึ่งงานวิจัยที่เกี่ยวข้องมีดังต่อไปนี้

2.5.1 ภาวะผู้นำของเจ้าอาวาสและผู้นำชุมชนต่อการพัฒนาวัดเป็นศูนย์กลางชุมชนกรณีศึกษาวัดธรรมมุต ในเขตจังหวัดพัทลุง ผู้วิจัย พระมหาอาคมปญญารโ (บุญยัง) ปีการศึกษา 2546
ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ผู้ศึกษา (พระอาคมฯ) ได้ศึกษาและเสนอแนวคิดทำให้วัด กลับมาเป็นศูนย์กลางของชุมชนเหมือนเช่นอดีต โดยเสนอว่าพระสงฆ์ หรือเจ้าอาวาสควรเป็นผู้นำที่มีบทบาท ในด้านการเป็นผู้นำ

ทางด้านต่างๆ โดยพระสงฆ์ที่จะเป็นผู้นำชุมชนต้องเป็นผู้มีความรู้ความสามารถ มีความริเริ่มสร้างสรรค์ รู้หลักในการพัฒนา ทั้งภายในวัด และชุมชน โดยได้ทำการศึกษาว่า ทั้งผู้นำสงฆ์คือเจ้าอาวาสและผู้นำชุมชนที่วัดนั้นๆ ตั้งอยู่ มีภาวะของความเป็นผู้นำด้านคุณลักษณะ หรือคุณสมบัติของความเป็นผู้นำ มากน้อยแค่ไหนมีแนว ทางของการบริหารและการจัดการวัด ที่ถือว่าเป็นการพัฒนาวัดและชุมชน จนกระทั่งทำให้วัดกลายเป็นศูนย์กลางของชุมชนนั้นได้อย่างไร และมีปัจจัยอะไรบ้างที่จะช่วยส่งเสริมให้วัดกลายเป็นศูนย์กลางในการบริหารและการจัดการของชุมชน

แนวทางในการศึกษา

ผู้ศึกษา (พระอาคมฯ) ได้แยกการศึกษาออกเป็นสองแนวทาง คือ

1. ศึกษาความเป็นมาของพื้นที่ที่ศึกษา และทฤษฎี แนวคิดสภาวะความเป็นผู้นำในรูปแบบต่างๆ และ แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาวัด จากเอกสาร ตำรา วิชาการ โดยมีเนื้อหาหลัก ดังนี้
ส่วนที่ 1 กล่าวถึงประวัติความเป็นมาของพื้นที่ที่ใช้ในการศึกษา
ส่วนที่ 2 กล่าวถึงแนวคิดเกี่ยวกับภาวะผู้นำ แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาวัด และแนวคิดเกี่ยวกับการบริหารจัดการ

ส่วนที่ 3 กล่าวถึง ทฤษฎีภาวะผู้นำ และทฤษฎีภาวะผู้นำตามแนวพุทธ

2. ศึกษาความรู้สึกรู้สีกของประชาชน เกี่ยวกับภาวะความเป็นผู้นำ ประกอบด้วยแบบสัมภาษณ์ โดยใช้แบบสัมภาษณ์ที่เกี่ยวข้องกับภาวะผู้นำ และการบริหารกับการพัฒนาวัดเป็นแนวทางหลัก และ สัมภาษณ์เกี่ยวกับคุณสมบัติของผู้นำสงฆ์ และผู้นำชุมชนต่อการพัฒนาวัด ให้เป็นศูนย์กลางชุมชน โดยใช้วิธี การสัมภาษณ์แบบสุ่มตัวอย่าง

วิธีการศึกษา

นอกจากจะทำการศึกษาเอกสารที่เกี่ยวกับแนวคิดทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับประเด็นในการศึกษาแล้ว ผู้วิจัยได้กำหนดพื้นที่ที่ใช้ในการศึกษาคือ วัดธรรมยุตในเขตจังหวัด

พัทลุง แบบเจาะจง 4 วัด คือ 1.วัดภูผาภิมุข ตำบลคูหาสวรรค์ 2. วัดอุดมวาราม ตำบลเขาชัยสน 3.วัดควนพนางตุง ตำบลพนางตุง 4.วัดบางแก้วผดุงธรรม ตำบลท่ามะเดื่อ

การศึกษาประชากรกลุ่มตัวอย่าง ประกอบด้วย

1. เจ้าอาวาสของวัดแต่ละวัดที่ใช้ศึกษาวิจัย วัดละ 1 รูป รวม 4 รูป
2. ผู้นำชุมชนเฉพาะที่ดำรงตำแหน่งประธานชุมชน ของแต่ละชุมชนที่วัดนั้นๆ ตั้งอยู่ ชุมชนละ 1 คน รวม 4 คน
3. ไวยาวัจกรของวัดที่ทำการศึกษาวิจัย วัดละ 1 คน รวม 4 คน
4. คณะกรรมการชุมชนของแต่ละชุมชนที่วัดนั้นๆ ตั้งอยู่ ชุมชนละ 2 คน รวม 8 คน
5. พระภิกษุ สามเณร ทั้งหมด ที่จำพรรษาอยู่ในวัดทั้ง 4 วัด คือวัดภูผาภิมุข 5 รูป

วัดอุดมวาราราม 8 รูป วัดควนพนางตุง 5 รูป และวัดบางแก้วผดุงธรรม 5 รูป

6. สมาชิกของชาวมุสลิมที่วัดนั้นๆ ตั้งอยู่ 4 ชุมชน รวมทั้งหมด 1,213 ครอบครัว แต่จำนวนสมาชิกที่ใช้สำหรับการเก็บข้อมูลมีทั้งหมด 243 ครอบครัว

ผลการศึกษา

ผลที่ได้จะเป็นรูปแบบ วิธีคิดในการคัดเลือกเกี่ยวกับภาวะความเป็นผู้นำตามวิถีพุทธ และได้แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาวัด และการบริหารจัดการ แต่ละท้องถิ่นว่ามีองค์ประกอบอย่างไร และมีปัจจัยอะไรบ้างที่จะช่วยส่งเสริมให้วัดกลายเป็นศูนย์กลางในการบริหาร และการจัดการของชุมชน และเอาผลที่ได้นำเสนอต่อชุมชน

2.5.2 “ช่วง” กับการตั้งถิ่นฐานของคนไทย: การรื้อฟื้นพื้นที่โล่งทางวัฒนธรรมเพื่อเสริมคุณภาพชีวิตของชาวเมืองเชียงใหม่ ผู้วิจัย นวัตกรรม ดันตยานุสรณ์ 2547

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ผู้ศึกษา (นวัตกรรม ดันตยานุสรณ์) เห็นว่าพื้นที่โล่งเพื่อการพักผ่อนในเขตเมือง เป็นสิ่งทรงคุณค่า เป็นการส่งเสริมให้ผู้ที่อาศัยอยู่ในเมืองมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น แต่กลับพบว่าในเมืองเชียงใหม่ การพัฒนาพื้นที่โล่งในฐานะสิ่งอำนวยความสะดวกต่อสังคม เป็นสิ่งที่ถูกพิจารณาให้อยู่ในอันดับท้ายๆ เมื่อเปรียบเทียบกับพัฒนาด้านอื่นๆ เช่น ถนน ที่จอดรถยนต์ น้ำดื่ม ไฟฟ้า เป็นต้น ทั้งนี้ผลจากการศึกษาของสถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัย เชียงใหม่ (1996) พบว่าประชากรเชียงใหม่ 73% มีความต้องการพื้นที่โล่งสาธารณะเพื่อการพักผ่อนหย่อนใจ

ผู้ศึกษามุ่งศึกษาเพื่อรื้อฟื้นพื้นที่โล่งทางวัฒนธรรม (ช่วง) ในเมืองเชียงใหม่ ซึ่งเปรียบเหมือนยุทธศาสตร์ในการจัดสรรพื้นที่โล่งในเมือง ในงานวิจัยได้แสดงลักษณะทางกายภาพ และลักษณะประเพณีที่เกิดขึ้นบน “ช่วง” ในขณะเดียวกัน ได้ศึกษาความต้องการของคนในท้องถิ่นอย่างละเอียด และเอาผลทั้งสองด้านมาวิเคราะห์ร่วมกัน ผลปรากฏว่า “ช่วง” มีประโยชน์เสมือนเป็นตัวแทนของพื้นที่โล่งในเมืองเชียงใหม่ ที่ทำให้คุณภาพชีวิตของคนเชียงใหม่ดีขึ้น

แนวทางในการศึกษา

- ผู้ศึกษา (นวัตกรรม ดันตยานุสรณ์) ได้แยกการศึกษากออกเป็นสองแนวทาง คือ
1. ศึกษาจากเอกสาร ตำรา วิชาการ ในด้านของบทบาท, หน้าที่, ทำเลที่ตั้ง, และกิจกรรมประเพณีที่เกิดขึ้นบนพื้นที่ของช่วงระดับต่างๆ ในเมืองเชียงใหม่ และได้หาข้อมูลเฉพาะเจาะจงพื้นที่ “ช่วงวัด” และศึกษาว่า บทบาท-หน้าที่ ของช่วงวัดในอดีตมีลักษณะอย่างไร และจนกระทั่งปัจจุบัน บทบาท-หน้าที่ได้แปรเปลี่ยนไปอย่างไร
 2. ศึกษาความรู้สึก และทัศนคติของประชาชนในเมืองเชียงใหม่ เกี่ยวกับช่วงในระดับต่างๆ รวมทั้ง “ช่วงวัด” ว่าปัจจุบันประชาชนมีความรู้สึกต่อพื้นที่ช่วงในเมืองเชียงใหม่อย่างไร

วิธีการศึกษา

ได้ทำการลงสำรวจภาคสนามโดยใช้แบบสอบถามเป็นเครื่องมือในการรวบรวมข้อมูล ในเรื่องพัฒนาการ การจัดการ และการคงอยู่ของพื้นที่โล่งในเขตเมือง จากประชาชนทั้ง 14 ตำบล จำนวน 100 คน โดยมีการสุ่มเลือกครัวเรือน โดยการใช้แผนที่ภาษี หัวข้อแบบสอบถามมีด้วยกัน 3 หมวด คือ 1. ปัจจัยทางด้านปริมาณพื้นที่โล่ง 2. ปัจจัยทางด้านคุณภาพพื้นที่โล่ง 3. ปัจจัยทางการบริหารจัดการ 4. องค์ประกอบภายในพื้นที่โล่งที่ต้องการ

ด้านองค์ประกอบที่ต้องการบนพื้นที่ “ช่วงวัด” การกำหนดความต้องการไว้ในการฟื้นฟูช่วงวัด ผู้ตอบแบบสอบถามได้ถูกสอบถามในเรื่องอุปกรณ์อำนวยความสะดวก และสิ่งบริการที่ต้องการให้มีในช่วงวัดในฐานะที่เป็นพื้นที่โล่งแบบสมัยใหม่ (Public Park) ข้อมูลที่ได้รับดูได้จากตารางที่ 2.4

ตารางที่ 2.4 ความต้องการด้านองค์ประกอบที่ควรติดตั้งในช่วงวัดอย่างที่มีในพื้นที่โล่งแบบสมัยใหม่

กิจกรรม / สิ่งอำนวยความสะดวก	แรงจูงใจ				
	1	2	3	4	5
ที่จอดรถยนต์ และมอเตอร์ไซด์	21.9	21.9	25	31.3	0
ห้องน้ำสาธารณะ	21.9	43.8	25	9.4	0
อุปกรณ์การเล่นเด็ก	9.4	9.4	31.3	18.8	31.3
ม้านั่ง	25.8	35.5	22.6	16.1	0
ถังรองรับขยะ	31.3	43.8	18.8	6.3	0
ไฟฟ้าแสงสว่าง	25	53.1	15.6	6.3	0
ทางเท้าหรือทางวิ่ง	6.3	37.5	31.3	15.6	9.4
กิจกรรมทางศาสนาหรือวัฒนธรรม	12.5	40.6	31.3	15.6	0
น้ำพุ	3.1	12.5	28.1	40.6	15.6
ป้ายบอก	0	15.6	40.6	31.3	12.5
ซุ้มอาหาร	0	6.3	37.5	25	31.3
อื่น	0	0	0	0	0

ผลการศึกษา จากการออกแบบสอบถามโดยใช้ทฤษฎีตามแนวคิดของ ทังเกิล (Tankel, 1963)

ที่กล่าวว่าพื้นที่โล่งประกอบไปด้วย การใช้สอย (Use) ความรู้สึก (Feel) และทิวทัศน์ (View) กับประชาชนในเขตเมืองเชียงใหม่ ปรากฏว่าผู้ตอบแบบสอบถามเห็นว่าความต้องการการใช้สอย (Use) ตามรูปแบบดั้งเดิม บนพื้นที่ช่วงระดับต่างๆมีถึง 30% สำคัญกว่าความรู้สึก (Feel) 24% และทิวทัศน์ (View) 20% ฉะนั้นแม้ว่าช่วงวัดจะได้รับบทบาทใหม่ๆ ก็ยังคงต้องรักษารูปแบบประเพณี และวัฒนธรรมดั้งเดิมที่เกิดขึ้นบนพื้นที่ของช่วงไว้ และไม่จำเป็นต้องเปลี่ยนแปลงในด้านความรู้สึก และทิวทัศน์มากนัก

ด้านองค์ประกอบที่ต้องการบนพื้นที่ “ช่วงวัด” จากตารางสิ่งบริการที่ต้องการให้มีค่อนข้าง เร่งด่วน คือ ไฟฟ้าแสงสว่าง (53%) รองลงมาคือห้องน้ำสาธารณะ, ถังขยะ (43.8%) และกิจกรรมทาง ศาสนาและวัฒนธรรม (40.6%) ตามลำดับ ส่วนสิ่งบริการที่ไม่เร่งด่วนคือ ชุมนอาหาร และอุปกรณ์ การละเล่นเด็ก (31.3%) น้ำพุ (15.6%) และป้ายบอก (Sign) ตามลำดับ

2.5.3 คู่มือการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวทางด้านกายภาพ ประเภทวัดในเขตภาคเหนือ ตอนบน (การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย ปี พ.ศ. 2537)

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ทรัพยากรการท่องเที่ยวประเภทโบราณสถาน เป็นทรัพยากรซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงอารยธรรม และเทคโนโลยีของชนชาติ เป็นแหล่งรวมศิลปวิทยาการ ซึ่งสามารถศึกษาค้นคว้าวัฒนธรรม การ ถ่ายทอดวัฒนธรรม โบราณคดี ประวัติศาสตร์ สถาปัตยกรรม ศิลปกรรม ฯลฯ ในพื้นที่บริเวณ เมืองเก่าเป็นพื้นที่ที่มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์ โบราณสถาน โดยเฉพาะวัดจะมีบทบาท เชื่อมโยงเรื่องราวความเป็นมาของการตั้งถิ่นฐานชุมชน และวิวัฒนาการของอารยธรรม

การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยได้ตระหนักถึงความสำคัญของการศึกษาในลักษณะเช่นนี้ โดยการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยได้กำหนดพื้นที่ทำการศึกษาวัดในบริเวณภาคเหนือ ซึ่งเป็นพื้นที่ ที่มีศักยภาพของการท่องเที่ยวสูง เป็นพื้นที่ที่ได้มีการจัดทำแผนหลักเพื่อพัฒนาการท่องเที่ยว ซึ่ง สะดวกต่อการศึกษา โดยเลือกศึกษาวัดใน 3 จังหวัด คือ จังหวัดเชียงใหม่, ลำพูน, ลำปาง เนื่องจาก เป็นกลุ่มวัดที่มีลักษณะเอกลักษณ์เฉพาะตัว ของภาคเหนืออย่างแท้จริง ต่างจากบริเวณภาคเหนือ ตอนล่างที่มีอิทธิพลคล้ายคลึงภาคกลางอยู่มาก

แนวทางในการศึกษา

1. การจัดการใช้ที่ดินในวัด โดยกำหนดแนวเขตพุทธาวาส, เขตสังฆาวาส และเขตให้บริการ ประชาชนให้ชัดเจน เพื่อไม่ให้การใช้พื้นที่เกิดการรบกวนส่วนอื่นๆ และคำนึงถึงโบราณสถานเป็น หลัก และจัดวางตำแหน่งหน่วยบริการนักท่องเที่ยว และสิ่งอำนวยความสะดวกต่างๆ ให้เหมาะสม

2. จัดระบบสัญญาณให้สอดคล้องกับการใช้ที่ดิน เช่นการออกแบบที่จอดรถนักท่องเที่ยวให้ เป็นบริเวณที่เหมาะสมไม่รบกวนพื้นที่วัด และปรับปรุงทางเท้าภายในวัดให้เดินทั่วถึง และสร้างจุด ถ่ายภาพให้นักท่องเที่ยวและคำนึงถึงที่ว่างของลานวัดเป็นหลักเพื่อวัดจะได้ดำเนินกิจกรรมทาง ศาสนา

3. การอนุรักษ์สถาปัตยกรรม ควรระวังเรื่องความชื้นที่มีต่อโบราณสถาน ส่งผลให้ปูนเสื่อม สภาพเป็นเหตุให้จิตรกรรมฝาผนังหลุดร่อน และการซ่อมแซมควรคำนึงถึงศิลปกรรมที่มีคุณค่า และ การทำงานควรปรึกษาผู้มีความรู้

4. องค์ประกอบภูมิสถาปัตยกรรม ต้องคำนึงถึงองค์ประกอบ เช่น ถังขยะ ห้องบริการข้อมูล ข่าวสาร ห้องน้ำ ม้านั่ง เสาไฟ แบบต้องกลมกลืนกับสภาพแวดล้อมโดยรวม ไม่โดดเด่นกว่าโบราณสถาน และการสร้างอาคารใหม่ ต้องไม่เด่นกว่าโบราณสถานเดิมที่มีอยู่

วิธีการศึกษา

1. ศึกษาสภาพเดิมของโบราณสถาน และพื้นที่ประวัติศาสตร์ ของแต่ละสถานที่ และพยายามรักษาสภาพเดิมขององค์ประกอบทางสถาปัตยกรรม และภูมิสถาปัตยกรรม พร้อมทั้งป้องกันการเสื่อมสลายในเวลาเดียวกัน องค์ประกอบในที่นี้รวมถึง พื้นผิวบริเวณรอบอาคาร ผิวจราจรประเภทต่างๆ เช่น ถนน ทางเท้า โคมไฟ รั้ว ป้าย ม้านั่งริมทาง
2. ศึกษาความสัมพันธ์ของสถาปัตยกรรม ภูมิสถาปัตยกรรม และองค์ประกอบของพื้นที่เปิดโล่ง โดยพิจารณาถึงความต่อเนื่อง และบรรยากาศดั้งเดิม และพิจารณาการจัดระบบระบายน้ำในบริเวณพื้นที่ เพื่อป้องกันการเสื่อมสลายของสถาปัตยกรรม และแหล่งที่ตั้ง
3. ศึกษาชนิดของผิวหน้าวัสดุอาคาร ดูการเสื่อมสลายของผิวหน้าวัสดุนั้น เพื่อหาทางป้องกัน และวิธีการทำความสะอาดผิวหน้าวัสดุแต่ละชนิด ในกรณีที่ต้องซ่อมแซมและใช้วัสดุใหม่ทดแทน การเลือกวัสดุเพื่อซ่อมแซมจำเป็นต้องศึกษาจากต้นฉบับที่ยังหลงเหลืออยู่ โดยเปรียบเทียบชิ้นส่วนใหม่กับวัสดุเก่าให้มีความแตกต่างกันน้อยที่สุดเพื่อความกลมกลืนกับสภาพดั้งเดิม
4. มีการประเมินคุณค่า โดยทั่วไปของวัสดุก่อสร้าง ของอาคารที่ต้องการอนุรักษ์ไว้ นอกเหนือจากการป้องกัน และบำรุงรักษาแล้ว ยังต้องเสริมด้วยเทคนิควิทยาการอื่นๆ อีกหรือไม่
5. หากมีความจำเป็นต้องออกแบบงานทางสถาปัตยกรรมใหม่ อาคารใหม่ต้องมีคุณลักษณะที่กลมกลืนกับอาคาร และสภาพแวดล้อมดั้งเดิม โดยต้องอาศัยการค้นคว้าอย่างละเอียดรอบคอบ ทั้งทางด้านประวัติศาสตร์ โบราณคดี และศิลปกรรม เพื่อให้การออกแบบกระทำได้โดยถูกต้อง

2.5.4 วิวัฒนาการ แนวความคิดเกี่ยวกับการพัฒนาเมือง ผู้ศึกษา: อัยฎางค์ โปราณานนท์

ปี พ.ศ. 2542 ภาควิชาภูมิศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

อัยฎางค์ โปราณานนท์ ได้ศึกษาขั้นตอนและวิธีการจัดทำแผนเพื่ออนุรักษ์และพัฒนา วัด และสภาพแวดล้อมทางกายภาพของพื้นที่โดยรอบวัด ซึ่งวิธีการจัดการรวบรวมข้อมูลสามารถใช้เป็นแนวทางสำหรับการศึกษาดูกรณีวิธีในการเก็บรวบรวมข้อมูลมีดังนี้

แนวทางการจัดทำแผนการใช้ที่ดินในวัด

แผนการใช้ที่ดินคือแผนที่แสดงว่าในอนาคตพื้นที่ในส่วนต่างๆ ของวัดจะใช้ทำอะไร เป็นที่ตั้งของอาคารสิ่งก่อสร้างหรือกิจกรรมอะไร ซึ่งเป็นส่วนสำคัญพื้นฐานอย่างหนึ่งสำหรับการป้องกัน และแก้ไขปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นในวัด ทั้งนี้มีแนวความคิดพื้นฐานดังนี้

การกำหนดพื้นที่ในวัดออกเป็นส่วนๆ ตามบทบาทหน้าที่ของวัด ซึ่งแบ่งออกเป็นสามส่วนหรือเขต คือ

- **เขตสังฆาวาส** ซึ่งเป็นพื้นที่ที่พักอาศัยของพระสงฆ์ เป็นที่สงบร่มรื่น ให้ความเป็นส่วนตัวแก่พระสงฆ์ อาคารสิ่งก่อสร้างที่มีอยู่ในพื้นที่นี้ส่วนใหญ่ ได้แก่ กุฏิ

- **เขตพุทธาวาส** เป็นพื้นที่ที่ใช้เป็นที่ตั้งของอาคารสิ่งก่อสร้างสำหรับประกอบกิจกรรมทางศาสนาของทั้งพระสงฆ์ และฆราวาส

- **เขตบริการชุมชน หรือเขตบริการสาธารณะ** เป็นพื้นที่ที่ใช้เป็นที่ตั้งของอาคารสิ่งก่อสร้าง และกิจกรรมต่างๆ ที่ให้บริการแก่ประชาชนทั่วไปและนักท่องเที่ยว

วิธีการทำงาน

การเก็บรวบรวมข้อมูล และการวิเคราะห์ข้อมูล

การจัดทำแผนเพื่ออนุรักษ์ และพัฒนาวัดก็คือการเก็บรวบรวมข้อมูล และการวิเคราะห์ข้อมูล ซึ่งมีเป้าหมายที่จะสร้างความรู้ ความเข้าใจในสภาพปัจจุบัน ปัญหาและศักยภาพของวัดอย่างเป็นระบบนั้นมีรูปแบบดังนี้

(ก) จัดทำแผนที่ของวัดที่ต้องการพัฒนา โดยการจัดทำไว้หลายๆแผ่น โดยใช้กระดาษ ก๊อปปี้หรือเครื่องถ่ายเอกสารหรือเขียนซ้ำกันหลายๆแผ่นซึ่งเรียกว่าแผนที่ฐาน

(ข) นำข้อมูลต่างๆ ภายในวัด เช่นอาคาร สิ่งก่อสร้าง และสิ่งที่เป็นโบราณสถาน โบราณวัตถุ, แผนที่แสดงการใช้พื้นที่นอกอาคารในส่วนต่างๆของวัด เช่น ที่จอดรถ, ที่มีคนมานั่งเล่น, ที่จัดงานในช่วงเทศกาลต่างๆ เป็นต้น โดยเขียนทับลงไปบนแผนที่ฐาน

(ค) จัดทำแผนที่แสดงตำแหน่งอาคารสิ่งก่อสร้างที่มีคุณค่า ความสำคัญทางด้านต่างๆ ที่มีอยู่ในวัด โดยทำเครื่องหมายทับบนตำแหน่งของอาคารสิ่งก่อสร้างเหล่านั้นในแผนที่ฐาน ทำเครื่องหมายแสดงระดับคุณค่า เช่นระดับสูงมาก ระดับสูง ระดับปานกลาง การจัดทำแผนที่นี้อาจจะต้องขอคำปรึกษาจากเจ้าหน้าที่กรมศิลปากร ผู้รู้หรือนักวิชาการในท้องถิ่น และจัดทำแผนที่แสดงสภาพอาคารสิ่งก่อสร้าง และพื้นที่ที่มีอยู่ในวัด เช่น สภาพดีมาก สภาพดี สภาพเลว (สกปรก รกร้าง ชำรุด) เป็นต้น

(ง) จัดทำแผนที่แสดงตำแหน่ง และรายละเอียดของต้นไม้ พุ่มไม้ และพืชพันธุ์ไม้ต่างๆ ที่มีอยู่ในวัด จัดทำแผนที่แสดงตำแหน่งภายในวัด และทิศทาง (ใช้ลูกศรชี้) ที่มองไปเห็นสิ่งที่สวยงาม สิ่งเด่น รวมทั้งสิ่งที่ไม่ดี ไม่สวยงาม ทั้งเป็นสิ่งที่อยู่ในวัด และสิ่งที่มีอยู่นอกวัด โดยเขียนลงบนแผนที่ฐาน

การจัดทำแผนเพื่อยกระดับสภาพแวดล้อมของวัด

หลังจากมีแผนการใช้ที่ดินของวัดแล้วก็จะมีส่วนช่วยแก้ปัญหา และป้องกันปัญหาได้ ในขั้นตอนต่อไปก็คือการจัดทำแผนเพื่อยกระดับสภาพแวดล้อมของวัด เพื่อเสริมบทบาทและคุณค่าของวัด โดยการจัดให้มีและปรับปรุงสิ่งบริการอำนวยความสะดวกต่างๆ รวมทั้งเพื่อความสวยงาม ความร่มรื่น ความเป็นระเบียบเรียบร้อย ซึ่งได้จัดเป็นหัวข้อย่อยดังต่อไปนี้

(ก) อาคารสิ่งก่อสร้าง และการใช้ที่ดินที่จะเกิดขึ้นใหม่ในวัด ในกรณีที่จะมีการใช้ที่ดิน การสร้างอาคารสิ่งก่อสร้าง เพื่อรองรับกิจการต่างๆ ที่จะเกิดขึ้นในอนาคต จะต้องพิจารณาเลือกที่ตั้งดังนี้ อาคารสิ่งก่อสร้างที่จะเกิดขึ้นใหม่ต้องสอดคล้องกับการใช้ที่ดิน (Zoning) ของแต่ละพื้นที่ (เขตสังฆาวาส เขตพุทธาวาส หรือเขตบริการชุมชน) และตั้งอยู่ในตำแหน่งที่เป็นระเบียบเรียบร้อยสอดคล้องกับอาคารที่มีอยู่แล้ว และต้องไม่ตั้งอยู่ในตำแหน่งบดบัง หรือลดความสวยงามของอาคารสำคัญที่มีคุณค่าที่ตั้งอยู่ก่อนแล้ว รวมทั้งอาคารสิ่งก่อสร้างที่จะเกิดขึ้นใหม่ ต้องมีรูปร่างลักษณะภายนอกที่สอดคล้องกับรูปร่างลักษณะสถาปัตยกรรมของอาคารสิ่งก่อสร้างที่มีคุณค่าที่ตั้งอยู่ใกล้เคียง หรือใช้สีอ่อนกว่าแต่อยู่ในกลุ่มสีเดียวกัน

(ข) สิ่งบริการที่จัดให้มีขึ้นใหม่ ชนิดและจำนวนสิ่งบริการที่ควรจัดให้มีขึ้นในแต่ละวันจะขึ้นอยู่กับลักษณะของวัด เช่น วัดที่มีนักท่องเที่ยวเข้ามาชมมากก็ควรมีสิ่งบริการเพิ่มขึ้นตามไปด้วย ทั้งนี้เพื่ออำนวยความสะดวกแก่ประชาชนและนักท่องเที่ยว และป้องกันไม่ให้เกิดปัญหาอันจะทำให้วัดเสื่อมคุณค่าลง โดยสิ่งบริการที่จัดให้มีขึ้นใหม่ดังนี้ (1) ป้ายชื่อวัด (2) ที่จอดรถ (3) ป้ายแสดงผังบริเวณของวัด ที่นั่งพัก และร้านค้า (4) ถนนทางเท้าในวัด (5) ป้ายแสดงประวัติความเป็นมาและความสำคัญของสิ่งก่อสร้างที่มีคุณค่า (6) ถังขยะ (7) เสาไฟฟ้า - โคมไฟฟ้า (8) ห้องน้ำ-ห้องส้วม (9) ที่ตั้งของสิ่งบริการ-กิจการอื่นๆ สิ่งบริการอื่นๆ ที่มักจะมีเช่นที่วางรอง เท้า ที่ขายรูปเทียน ดอกไม้ ร้านขายของที่ระลึก (10) ตู้บริจาค (11) ต้นไม้ เป็นต้น

2.5.5 การสรุปและนำไปใช้

แนวทางการศึกษา

พระมหาอาคม ปญญารโ (2546) และ นิวัตร ตันตยานสรณ์ (2547) ใช้รูปแบบแนวทางการวิจัย แบ่งออกเป็น สองส่วน คือ การศึกษาจากตำราวิชาการ เอกสาร งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการศึกษา และการสอบถามข้อมูลจากภาคประชาชน โดยใช้เครื่องมือคือแบบสอบถาม และแบบสัมภาษณ์ ซึ่งเป็นการศึกษา โดยประชาชนเข้ามามีส่วนร่วม ในการแสดงความคิดเห็น ความต้องการ และแสดงทัศนคติต่อประเด็นต่างๆ ที่ถูกสอบถาม และนำข้อมูลทั้งสองส่วนมาวิเคราะห์ และสรุปผล โดยในการศึกษาสามารถใช้รูปแบบการสอบถามข้อมูลจากประชาชนด้านความคิดเห็น และความต้องการของประชาชนในการประยุกต์พื้นที่โล่งภายในวัดเป็นสถานที่พักผ่อนหย่อนใจได้

การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (2537) และ อัยฎงศ์ โปราณานนท์ (2542) ทำการศึกษาจัดทำ และสรุปในลักษณะเป็นคู่มือสำหรับการพัฒนาวัดโดยทั่วไป โดยกำหนดพื้นที่ใช้สอยภายในวัดโดยอ้างอิงเอกสารจากประวัติศาสตร์ ตำรางานวิชาการ รวมทั้งรูปแบบ เทคนิคการอนุรักษ์อาคารโบราณสถานเป็นหลัก โดยพื้นที่ภายในวัด ได้แบ่งออกเป็น 3 ส่วน คือ 1) เขตสังฆาวาส 2) เขตพุทธาวาส 3) เขตบริการชุมชน หรือเขตบริการสาธารณะ และได้ศึกษา เพื่ออนุรักษ์สภาพเดิม และความสัมพันธ์ของอาคารโบราณสถาน สิ่งก่อสร้าง และพื้นที่ทางประวัติศาสตร์ ศึกษาชนิดผิวหน้าของวัสดุอาคาร เพื่อการเสื่อมสลาย และศึกษาเทคนิควิธีการบูรณะซ่อมแซมวัสดุโบราณที่เสื่อมสลาย พร้อมทั้งจัดทำแผนที่แสดงตำแหน่งอาคารสิ่งก่อสร้างที่มีคุณค่า ความสำคัญทางด้านต่างๆ ที่มีอยู่ในวัด โดยทำเครื่องหมายทับบนตำแหน่งของอาคารสิ่งก่อสร้างเหล่านั้นในแผนที่ ทำเครื่องหมายแสดงระดับคุณค่า เช่นระดับสูงมาก ระดับสูง ระดับปานกลาง และจัดทำแผนที่แสดงสภาพอาคาร สิ่งก่อสร้าง และพื้นที่ที่มีอยู่ในวัด เช่น สภาพดีมาก สภาพดี สภาพเลว (สกปรก รก รุงรัง ชำรุด) เป็นต้น

ในส่วนรูปแบบการเก็บข้อมูลภาคสนามของ อัยฎงศ์ โปราณานนท์ สามารถนำมาใช้ในการศึกษาได้รูปแบบคือการใช้แผนที่ฐาน โดยการพล็อตข้อมูลต่างๆ ที่ได้ เช่น เส้นทางสัญจร พื้นที่ทำกิจกรรมของประชาชน ลงในแผนที่ฐานโดยทับลงไปเป็นชั้นๆ อาจจะใช้การพล็อตบนแผ่นใสหรือพล็อตโดยการแยกสีลงในกระดาษ ทำให้เห็นการซ้อนทับกันของกิจกรรม บนพื้นที่ตำแหน่งต่างๆ ของพื้นที่วัด และนำมาวิเคราะห์ร่วมกับข้อมูลที่ได้จากการสอบถามประชาชนในพื้นที่

ด้านการมีส่วนร่วม พระมหาอาคม (2546) และนิวัตร ตันตยานุสรณ์ (2547) ได้เก็บรวบรวมข้อมูลจากปัจจัยภายนอกวัด (ภาคประชาชน) เป็นข้อมูลประกอบการศึกษาค้นคว้าคือ

- พระมหาอาคม (2546) เก็บข้อมูลจากภาคประชาชน เกี่ยวกับภาวะความเป็นผู้นำตามวิถีพุทธโดยมุ่งประเด็นที่เจ้าอาวาส ประกอบด้วยแบบสัมภาษณ์ที่ใช้แบบสัมภาษณ์ที่เกี่ยวข้องกับภาวะผู้นำ และการบริหารกับการพัฒนาวัดเป็นแนวทางหลัก และ สัมภาษณ์เกี่ยวกับคุณสมบัติของผู้นำสงฆ์ และผู้นำชุมชนต่อการพัฒนาวัด ให้เป็นศูนย์กลางชุมชน โดยใช้วิธี การสัมภาษณ์แบบสุ่มตัวอย่าง
- นิวัตร ตันตยานุสรณ์ (2547) เก็บข้อมูลจากภาคประชาชน โดยใช้แบบสอบถาม ประกอบด้วยชุดคำถาม คือ 1. ปัจจัยทางด้านปริมาณของพื้นที่โล่งในวัดที่สัมพันธ์กับเมือง 2. ปัจจัยทางด้านคุณภาพพื้นที่โล่ง 3. ปัจจัยทางการบริหารจัดการ 4. องค์ประกอบที่ต้องการภายในพื้นที่ “ช่วงวัด”

การเก็บรวบรวมข้อมูลจากปัจจัยภายนอกวัด (ภาคประชาชน) ในงานของพระมหาอาคม กับนิวัตร ทั้งจากการสัมภาษณ์ และการออกแบบสอบถาม สามารถนำมาใช้ได้ เพราะเป็นการศึกษาโดยให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการคิดค้นหาปัญหา ร่วมวางแผน และร่วมดำเนินการด้วย

สรุปแนวคิดของการศึกษา

การศึกษาการทบทวนวรรณกรรมทั้งหมดสามารถเป็นข้อมูลประกอบในการประยุกต์พื้นที่โล่งในวัดเป็นสถานที่พักผ่อนหย่อนใจได้ กล่าวคือ ทฤษฎี และแนวคิดเรื่องการพักผ่อนหย่อนใจ สามารถรู้ถึงลักษณะ รูปแบบ และสถานที่ที่สามารถรองรับการพักผ่อน และการใช้เวลาว่างของผู้คน, มาตรฐานและการจัดลำดับขั้นของสวนสาธารณะ ทำให้รู้ถึงขนาด และการรองรับการใช้งานของสวนสาธารณะในระดับต่างๆ และรูปร่างประกอบในสวนฯ แต่ละระดับว่าควรประกอบไปด้วยสิ่งบริการอย่างไรบ้าง, แนวคิดและการออกแบบสวนสาธารณะ ทำให้รู้ถึงวิธีการหรือทฤษฎีการออกแบบสวนฯ การกำหนดขอบเขต การเว้นระยะ ความเป็นส่วนตัวของกิจกรรมต่างๆ ลักษณะบรรยากาศ และความสวยงามต่างๆ, แนวคิดและทฤษฎีการมีส่วนร่วมของประชาชน ทำให้รู้ถึงวิธีการและขั้นตอนที่ให้ประชาชนมีส่วนในการค้นหาสาเหตุ และร่วมวางแผนการดำเนินการได้, การศึกษาเรื่อง “ช่วงวัด” ในเมืองเชียงใหม่ ทำให้รู้ถึงถึงพื้นที่ที่ดำเนินการศึกษา ข้อจำกัดและความเป็นไปได้ในการประยุกต์พื้นที่ได้, ส่วนการศึกษางานวิจัยที่มีลักษณะใกล้เคียง สามารถทราบ รูปแบบขั้นตอน วิธีการ แนวทาง และเป้าหมายของแต่ละงาน และสามารถพิจารณาเลือกเอา รูปแบบ และวิธีการที่เหมาะสมของแต่ละงานมาใช้ในการศึกษา เพื่อลดข้อผิดพลาดในการศึกษาให้น้อยลง

หลังจากการศึกษาวรรณกรรม และทฤษฎีที่เกี่ยวข้องแล้ว บทต่อไปเป็นแนวทางวิธีการศึกษา ซึ่งอาศัยการศึกษาข้อมูลองค์ประกอบหลายส่วน ทั้งข้อมูลเกี่ยวกับที่ตั้งพื้นที่ศึกษา (วัดดาวดึงส์) สภาพภายในพื้นที่ อาคารสิ่งก่อสร้าง ลักษณะการใช้พื้นที่ภายในวัดของผู้ใช้กลุ่มต่างๆ ศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับงานพิธีกรรม งานประเพณี การจัดกิจกรรมต่างๆ ที่เกิดขึ้นภายในวัด นอกจากนี้ต้องศึกษาเกี่ยวกับพฤติกรรมการใช้เวลาว่างในยามพักผ่อนของประชาชนภายในพื้นที่ ความคิดเห็น ความต้องการของประชาชนในองค์ประกอบของสวนในด้านต่างๆ รูปแบบกิจกรรมใหม่ที่จะเกิดขึ้น และนำข้อมูลทั้งหมดมาวิเคราะห์ และจัดทำผังบริเวณใหม่เพื่อให้ออกตรงกับความต้องการของผู้ใช้พื้นที่ทุกกลุ่ม และให้ขัดแย้งกับการใช้งานเดิมให้น้อยที่สุด

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

Copyright© by Chiang Mai University

All rights reserved